

В. ПОЛОВЕЦЬ

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Чернігів
2008

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені Т. Г. ШЕВЧЕНКА

КАФЕДРА УКРАЇНОЗНАВСТВА, ПОЛІТОЛОГІЇ
І СОЦІОЛОГІЇ

В. М. Половець

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Навчальна програма
для гуманітарних і природничих факультетів
Чернігівського державного педагогічного університету
імені Т. Г. Шевченка

Видання друге, доповнене

Чернігів
2008

ББК 63.3 (47 Укр)
П99
УДК 32

Половець В. М.

П 99 **Історія України:** Навчальна програма для гуманітарних і природничих факультетів Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. – Чернігів, Чернігівський державний педагогічний університет, 2008. – 63 с.

Рецензент - доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри Історії України Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова
В. Й. Борисенко

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка

ISBN

© В. М. Половець, 2008

Зміст

Передмова.....	5
Тема 1. Територія і населення України в далекому минулому.....	6
Тема 2. Київська Русь.....	7
Тема 3. Політична роздробленість Київської Русі. (XII – перша половина XIV ст.)..	8
Тема 4. Українські землі у складі Великого князівства Литовського (друга половина XIV – перша половина XVI ст.). Формування української народності.....	9
Тема 5. Україна в складі Речі Посполитої (друга половина XVI – перша половина XVII ст.).....	10
Тема 6. Культура України в XVI – першій половині XVII ст.....	11
Тема 7. Національно-визвольна війна українського народу під проводом Б. Хмельницького.....	11
Тема 8. Українські землі в другій половині XVII ст.....	12
Тема 9. Українські землі в першій половині XVIII ст.....	13
Тема 10. Українські землі в другій половині XVIII ст.....	14
Тема 11. Культура України в другій половині XVII – XVIII ст.....	15
Тема 12. Україна в першій половині XIX ст.....	15
Тема 13. Україна в другій половині XIX ст.....	16
Тема 14. Українська культура в XIX ст.....	17
Тема 15. Україна на початку XX ст.....	18
Тема 16. Україна в першій світовій війні.....	19
Тема 17. Українська революція.....	19
Тема 18. Україна в боротьбі за збереження державної незалежності (1918 – 1920 рр.).....	20
Тема 19. Українська СРР в умовах нової економічної політики (1920 – 1928 рр.)..	22
Тема 20. Радянська модернізація України (1928 – 1939 рр.).....	23
Тема 21. Західноукраїнські землі в 1920 – 1939 рр.....	24
Тема 22. Україна під час другої світової війни.....	25
Тема 23. Післявоєнна відбудова і розвиток України в 1945 – середині 50-х років...26	26
Тема 24. Україна в умовах десталінізації 1956 – 1964 рр.....	27
Тема 25. Україна у період загострення кризи радянської системи (1965 – 1985 рр.).....	28
Тема 26. Розпад Радянського Союзу і відродження незалежності України (1985 – 1991 рр.).....	29
Тема 27. Україна в умовах незалежності.....	29
Література та джерела.....	30
Підручники і навчальні посібники.....	30
Монографії, статті та дослідження.....	31
Опубліковані джерела.....	33
Література та джерела до окремих тем.....	37

Передмова

Програма запропонованого курсу призначена для студентів гуманітарних та природничих факультетів педагогічного університету, де історія України не є спеціальністю, а викладається як обов'язковий самостійний предмет. Поглиблене вивчення історії нашої Вітчизни, в умовах її розбудови та незалежності, викликане нагальними потребами підготовки молодого покоління до самостійного життя. Бурхливі і глибинні суспільні зміни, що відбуваються у наш час, вимагають від кожного громадянина України, виваженого підходу до оцінок історичних подій і явищ.

Важливі нові завдання у зв'язку з цим постають перед викладачами. Вони повинні на сучасному рівні розвитку історичної науки, уникаючи однобічних висновків і характеристик, розуміти самі і вміти пояснити іншим шляхи та реальні перспективи побудови власної української держави. Ґрунтовне вивчення історичних джерел та монографічної літератури, передбачених програмою, допоможе усвідомити основну незаперечну істину: український народ пройшов трагічний і героїчний шлях, гідний великого європейського народу.

Зважаючи на це, дана програма курсу історії України включає необхідний навчальний матеріал, на основі якого здійснюється розвиток історичного мислення особистості і складається з п'яти розділів: Первісне суспільство; Давня історія України; Раннє середньовіччя на території України; Україна в часи пізнього середньовіччя; Україна за нових часів (на шляху капіталістичного розвитку і національного відродження) та Новітня історія України. Окреслюючи обсяг загальних знань, необхідних для кожного викладача вищої школи, автор виділив 27 тем, кожна з яких може бути однією чи кількома лекціями або одним чи кількома семінарськими заняттями. Для спрощеного планування у програмі відповідним шрифтом виділені ключові аспекти тем, котрі на розсуд викладача можуть бути взяті як теми лекцій чи семінарських занять. Такий підхід дозволяє гнучкіше розподіляти учбовий матеріал, обирати оптимальні форми і методи навчання. Програма розрахована на те, що викладач курсу, в залежності від обставин, буде самостійно виходити з найбільш доцільного і раціонального розподілу навчального матеріалу на лекції та семінари. Зазначимо лише, що багаторічний досвід переконує: кращим вважається такий варіант, коли приблизно дві третини часу відводиться для лекцій і одну третина - для семінарських занять.

Вступ

Україна – незалежна демократична держава. Предмет і завдання курсу історії України. Місце курсу в системі європейської і світової історії. Наукова основа періодизації історії України. Коротка характеристика вітчизняної та зарубіжної історіографії. Основні джерела та література з історії України, методи роботи над ними під час вивчення курсу.

Розділ I

Первісне суспільство. Давня історія України

Тема 1

Територія і населення України в далекому минулому

Початок цивілізації на території України. Основні риси первіснообщинного ладу. Початки людського життя в Україні. Ранній палеоліт. Первісне людське стадо. Пізній палеоліт. Виникнення родового ладу. Матріархат. Мезоліт. Неоліт. Виникнення скотарства і землеробства. Енеоліт. Трипільська культура. Бронзовий вік. Патріархально-родові відносини, їх розклад.

Виникнення найдавніших великих племінних союзів та рабовласницьких держав в епоху раннього залізного віку (IX ст. до н. е. – IV ст. н. е.). Кіммерійці. Скіфи. Сармати. Походження та розселення. Заняття та матеріальна культура. Суспільне життя. Характерні риси релігії та мистецтва. Античні міста-колонії в Північному Причорномор'ї.

Давні слов'яни. Походження. Речові та писемні відомості про слов'ян. Східні слов'яни, їх розселення, заняття, суспільний лад, побут та вірування. Анти. Господарство, побут, звичаї. Релігія. Відносини з сусідніми народами. Германські племена на території України. Велике переселення народів (IV – VI ст. н. е.). Гуни. Авари.

Значення давньої історії України для з'ясування походження українського народу, його державності, культури, зв'язків з іншими народами.

Розділ II

Раннє середньовіччя на території України

Тема 2

Київська Русь

Українські землі у додержавний період. Розселення слов'янських племен – предків українців. Виникнення перших державних утворень у Середньому Подніпров'ї. Союзи племен. Основи господарського життя: рільництво, скотарство, розвиток ремесел, торгівлі. Заснування і розвиток Києва та ін. міст. Князь Кий.

Становлення держави з центром у Києві. Зміни в соціально-економічному та політичному устрої. Зародження земельної аристократії. Утворення держави з центром у Києві. Князі Дір і Аскольд. Початок поширення християнства на Русі. Перший похід на Візантію. Держава за часів Олега. Доба князя Ігоря.

Зміцнення Київської держави в середині X ст. Княгиня Ольга та її реформи. Зовнішньополітична діяльність: подорож до Константинополя, налагодження відносин з Німеччиною. Поширення християнства на Русі. Князь Святослав. Війни з хазарами, булгарами, ясами (аланами) і косогами. Підкорення в'ятичів. Війни на Дунаї.

Володимир Великий. Початок правління, реформи, війни з кочівниками, зовнішня політика. Передумови та причини прийняття християнства в Київській державі. Хрещення Русі 988 р. Історичне значення запровадження християнства в Київській державі.

Ярослав Мудрий. Міжусобна боротьба після смерті Володимира Великого. Ярослав Мудрий. Соціально-економічний і політичний лад. Віче. Внутрішня і зовнішня торгівля. Церковне життя. Митрополит Іларіон. Міжнародна та культурно-просвітницька діяльність Ярослава Мудрого. «Руська Правда».

Соціальний устрій та господарське життя Київської держави. Формування економічних і суспільних відносин. Соціальна структура суспільства. Розвиток сільського господарства, ремесел, торгівлі. Аграрні відносини (вотчина, повинності селян, селянська громада та її функції). Народні повстання. Боротьба проти половців. Володимир Мономах. Зміцнення феодальних князівств і початок роздроблення Давньоруської держави. Мстислав Володимирович.

Культура Київської Русі. Матеріальна культура давньоруської народності. Усна народна творчість. Билини. Освіта і писемність. Берестяні

грамоти. Література. Бібліотеки. «Повість временних літ». Архітектура і мистецтво. Музика. Місце культури Київської Русі в світовій культурі.

Історичне значення Київської Русі. Значення Давньоруської держави у світовій історії. Місце Київської Русі в історії України – Київська Русь в історіографії.

Тема 3

Політична роздробленість Київської Русі (XII – перша половина XIV ст.)

Роздробленість Русі на окремі феодальні князівства у XII – першій половині XIII ст. Причини роздробленості. Розвиток феодальних відносин і економічне та політичне посилення місцевих феодальних центрів. Князівства XII – початку XIII ст., їх політичний лад. Соціально-економічні та політичні відносини. Боротьба, з половцями. Економічні, політичні та культурні зв'язки між давньоруськими князівствами. Формування української народності. Перші літописні згадки терміна «Україна».

Князівства Середнього Подніпров'я: Київське, Чернігово-Сіверське і Переяславське. їх політичний лад, економіка і культура. Галицьке та Волинське князівства. Похід на Київ Андрія Боголюбського.

Галицько-Волинська держава. Волинське і Галицьке князівства у другій половині XII ст. Ярослав Осмомисл. Об'єднання Романом Мстиславичем Галицького і Волинського князівств в одну державу. Поширення влади на Київ та інші українські землі. Боротьба з боярами. Взаємовідносини з Польщею. Данило Романович Галицький. Початок князювання в Галичі. Міжнародна політика Галицько-Волинського князівства. Коронація та останні роки правління Данила Галицького. Галицько-Волинська держава за наступників Данила Романовича та її занепад.

Боротьба проти монголо-татарської навали. Південно-Західні руські князівства під ігом Золотої Орди. Перші завойовницькі походи монголо-татар. Битва на р. Калка 1223 р. Навали Батия. Захоплення ордами Батия Переяслава і Чернігова. Героїчна оборона Києва. Влада монголо-татар на Подніпров'ї. Залежність від Золотої Орди Галицько-Волинського князівств. Боротьба Русі проти монголо-татарських орд та її світове значення.

Культура Київської Русі періоду політичної роздробленості. Загальна характеристика розвитку культури. Культурні зв'язки. Ідея єдності в пам'ятках літератури «Слово о полку Ігоревім». Літописання XII – XIII ст. Київський літопис. Галицько-Волинський літопис. Архітектура і мистецтво феодальних князівств.

Розділ III

Україна в часи пізнього середньовіччя (З другої половини XIV ст. до кінця XVIII ст.)

Тема 4

Українські землі у складі Великого князівства Литовського (друга половина XIV – перша половина XVI ст.). Формування української народності

Установлення влади литовських князів над Волинню, Чернігово-Сіверською землею, Поділлям, Київщиною та Переяславщиною. Характер Литовсько-Руської держави. Князі Гедимін та Ольгерд. Київське удільне князівство Володимира Ольгердовича.

Польська експансія на українські землі наприкінці XIV ст. Перша спроба Казимира III приєднати до Польщі Галичину. Боярське правління в Галичині на чолі з Дм. Дедьком. Ліквідація автономії Галичини. Зміна адміністративно-територіального устрою та системи органів державного управління. Становище українського населення. Кревська унія (1385). Прилучення до Польщі Галичини (1387).

Політичне становище українських земель після Кревської унії. Вітовт і його політика. Участь українців у боротьбі з Тевтонським орденом. Грюнвальдська битва 1410 р. Удільні українські князівства. Спроби збереження української державності. Волинь за Свидригайла Ольгердовича. Битва під Вількомиром (1435). Остаточна ліквідація Волинського та Київського князівств. Повстання М. Глинського (1508).

Українські землі в складі Угорщини, Османської імперії та Московської держави. Завоювання Закарпаття угорським королем Стефаном I. Українські володіння у Підкарпатті (Мукачівщина). Князь Федір Корятович. Включення Буковини й Покуття до складу Молдавського князівства. Перехід Молдови у васальну залежність від Туреччини. Крим і українське Причорномор'я. Тмутараканське князівство і Таврія.

Утворення Кримського ханства. Встановлення турецького протекторату. Входження Чернігово-Сіверщини до складу Великого князівства Литовського. Московсько-Литовські війни XV – початку XVI ст. Завоювання Московською державою Чернігово-Сіверських земель.

Соціальний устрій та господарське життя в Україні (XIV – перша половина XVI ст.). Соціальна та етнічна структури населення Українських земель. Національні і соціальні рухи. Етнічні процеси в Україні. Сільське господарство. Розвиток ремесла. Цехи. Промисли. Міста. Магдебурзьке право.

Торгівля. Розвиток торгово-промислових відносин. Економічні зв'язки України з іншими країнами. Перехід до панщинно-фільваркового господарства. Обезземелення і закріплення селян. Литовські статuti. Селянські рухи (1490 – 1492). Селянська війна у Закарпатті (1514).

Виникнення козацтва. Територія. Умови, час і джерела формування козацтва. Козацтво до середини XVI ст.

Формування української народності. Територія. Складання спільності українського життя, психічного складу, культури і побуту. Розвиток української мови. Виникнення і поширення назви «Україна». Термін «Мала Русь». Питання формування української народності в історіографії.

Тема 5

Україна в складі Речі Посполитої (друга половина XVI – перша половина XVII ст.)

Соціально-економічний розвиток. Зростання феодално-кріпосницького гноблення. Загарбання шляхетською Польщею Київщини, Волині, Брацлавщини, Підляшшя. Люблінська унія 1562 р. Українські землі після Люблінської унії. Сільське господарство. Ремесла. Промисли. Міста. Торгівля. Зростання феодалного землеволодіння. Розширення фільваркового землеволодіння. Юридичне оформлення кріпосного права. Литовський статут 1588 р.

Берестейська церковна унія (1596) та посилення національно-релігійного гніту. Церква на Україні. Братства та їх роль у боротьбі проти польсько-католицького наступу. Боротьба проти унії. Ліквідація православної ієрархії. Боротьба за її відновлення. Висвячення ієрусалимським патріархом Феофаном православних єпископів і київського митрополита (1620). Діяльність Іова Борецького і Петра Могили.

Козацтво у другій половині XVI ст. Запорізька Січ. Виникнення перших січей. Д. Вишневецький та його діяльність. Запорозька Січ та її військово-адміністративний устрій. Військове мистецтво. Боротьба проти турецько-татарської агресії. Іван Підкова. Самійло Кішка. Реєстрове козацтво. Запорізька Січ – державно-політичне утворення українського народу.

Перші козацькі повстання 90-х рр. XVI ст. Передумови розгортання національно-визвольної боротьби. Козацьке повстання 1591 – 1593 рр. на чолі з К. Косинським. Козацька війна 1594 – 1596 рр. С. Наливайко. Т. Лобода. Наслідки та причини поразки.

Боротьба українського козацтва з іноземними загарбниками. Гетьман П. Конашевич-Сагайдачний. Турецько-татарські набіги на Україну та їх наслідки. Боротьба із нападами ординців. С. Кішка. Морські походи козаків.

П. Сагайдачний, його політична, військова та просвітницька діяльність. Хотинська війна 1621 р.

Козацько-селянські рухи 20 – 30-х рр. XVII ст. Соціально-економічне та політичне становище України 20 – 30-х рр. XVII ст. Розгортання боротьби за національне визволення. Повстання 1625 р. під проводом М. Жмайла. Повстання 1630 – 1631 рр. на чолі з Т. Федоровичем (Трясилом). Іван Сулима. Зруйнування Кодака. Козацьке повстання 1637 – 1639 рр. П. Бут, Я. Остриця. Д. Гуня. Значення козацьких повстань у розгортанні національно-визвольної боротьби українського народу.

Тема 6

Культура України в XVI – першій половині XVII ст.

Освіта і наука. Умови національно-культурного відродження в Україні. Розвиток української мови. Пересопницьке євангеліє. Освіта. Стан шкільної освіти в Україні. Острозька академія. Братські школи. Створення Києво-Могилянської академії. Єзуїтські колегії. Перші шкільні підручники. Початок книгодрукування. Діяльність І. Федорова в Україні.

Література, музика, мистецтво, архітектура. Розвиток полемічної літератури. Продовження традицій літописання (Короткий Київський, Густинський літописи тощо). Тогочасні жанри літератури. Зародження театру. Музика. Шкільна драма. Перші українські інтермедії. Вертеп. Усна народна творчість. Кобзарство. Церковний спів. Живопис. Книжкова мініатюра. Гравюра. Архітектура.

Тема 7

Національно-визвольна війна українського народу XVII ст.

Передумови, причини та початок національно-визвольної війни. Богдан Хмельницький. Підготовка до війни. Повстання на Січі. Початок збройної боротьби з Річчю Посполитою. Битви на Жовтих Водах і під Корсунем.

Розгортання національно-визвольної боротьби в 1648 – 1649 рр. Наростання всенародної боротьби. Битва під Пилявцями. Похід Б. Хмельницького в Галичину. Облога Львова і Замостя. Вступ Української армії до Києва. Програма розбудови Української держави. Відновлення воєнних дій у 1649 р. Облога Збаража. Зборівська битва. Зборівський мирний договір.

Утворення української козацької держави Гетьманщини. Політично-адміністративний устрій держави. Створення української армії. Сподвижники

Б. Хмельницького. Економічна і соціальна політика. Зовнішньополітична діяльність. **Военно-політичні події 1650 – 1653 рр.** Відновлення воєнних дій проти Польщі. Берестецька битва 1651 р. Білоцерківський мирний договір 1651 р. Батозька битва 1652 р. Жванецька облога 1653 р. Молдавські походи. Внутрішнє і зовнішнє становище Гетьманщини наприкінці 1653 р.

Переяславська Рада. Українсько-московський договір 1654 р. Продовження війни в 1654 – 1657 рр. Українсько-московська угода 1654 р. Наслідки договору з Росією. Воєнні дії проти Польщі в 1654 – 1655 рр. Віленське перемир'я 1656 р.

Тема 8

Українські землі в другій половині XVII ст.

Україна в роки правління гетьмана І. Виговського.

Становище в Україні після смерті Б. Хмельницького. Обрання гетьманом І. Виговського. Основні напрямки його державної політики. Повстання під керівництвом М. Пушкаря і Я. Барабаша. Корсунський договір 1657 р. між Гетьманщиною і Швецією. Гадяцький договір (1658), Конотопська битва 1659 р. Кінець гетьманства І. Виговського.

Порушення територіальної цілісності України. Андрусівське перемир'я 1667 р. Гетьманство Ю. Хмельницького. Переяславські статті 1659 р. Наступ польсько-шляхетських військ на Україну (1660 – 1662). Слободищенський трактат (1660). Поділ Гетьманщини на Правобережну та Лівобережну. Обрання гетьманом П. Тетері. Боротьба за гетьманську булаву в Лівобережжі. Наказний гетьман Я. Сомко (1660 – 1663). Чорна рада в Ніжині (1663). Гетьманство І. Брюховецького. Московські статті 1665 р. Андрусівське перемир'я 1667 р.

Правобережна та Лівобережна Гетьманщина в 60 – 80 рр. XVII ст.

Внутрішня й зовнішня політика гетьмана П. Дорошенка на Правобережжі (1665 – 1676). Гетьманування Д. Многогрішного (1668 – 1672). Глухівські статті 1669 р. Обрання гетьманом І. Самойловича (1672 – 1687). Заходи гетьмана щодо реорганізації державного життя Лівобережної Гетьманщини, військово-політичний союз П. Дорошенка з Туреччиною. Вучацький мирний договір 1672 р. Зречення гетьманства П. Дорошенком.

Друге гетьманування Ю. Хмельницького. Чигиринські походи. Занепад Правобережної України. Бахчисарайський мирний договір 1681 р. «Вічний мир». Кримський похід 1687 р.

Запорозька Січ у другій половині XVII ст. Запорозька Січ у складі Гетьманщини. Участь запорожців у війнах із Польщею, Османською імперією та Кримським ханством. Визволення полонених з турецько-татарської неволі.

Кошовий отаман І. Сірко. Політика Московського уряду щодо Запорозької Січі. Економічне життя на Запорожжі.

Господарське життя й політичний устрій Лівобережної Гетьманщини та Слобідської України у другій половині XVII ст. Українська колонізація земель у верхів'ях Псла, Ворксли, Сіверського Дінця. Заснування і розвиток слобідських міст. Сільське господарство і поземельні відносини Лівобережної Гетьманщини та Слобідської України. Соціальна структура населення. Розвиток ремесел, промислів, торгівлі. Зростання міст. Утворення слобідських полків та Белгородського адміністративного округу. Адміністративно-політичний устрій Лівобережної Гетьманщини. Підпорядкування української церкви московському патріархатові.

Тема 9

Українські землі в першій половині XVIII ст.

Українська держава за гетьмана І. Мазепи. Мазепа – політик і людина. Коломацькі статті 1687 р. Основні напрямки економічної, зовнішньополітичної та культурно-просвітницької діяльності І. Мазепи. Відродження козацького устрою на Правобережній Україні. С. Палій. Ліквідація козацьких полків на Правобережжі.

Україна і Північна війна. Участь українських полків у воєнних діях на землях Москви, Прибалтики, Речі Посполитої. Похід Карла XII в Україну. Перехід І. Мазепи на бік Карла XII. Здобуття і знищення Батурина московськими військами. Обрання гетьманом І. Скоропадського. Приєднання запорожців на чолі з К. Гордієнком до шведсько-українського союзу. Укладення українсько-шведського договору. Зруйнування Чортомлицької Січі. Полтавська битва 1709 р., її наслідки для України. І. Мазепа, його місце і роль в українському національно-визвольному русі.

Гетьман П. Орлик та його «Конституція України». Обрання гетьманом України (у вигнанні) П. Орлика. Вироблення і прийняття «Пактів і Конституції прав і Вольностей Війська Запорозького» - першої Конституції України. Похід П. Орлика в Правобережну Україну. Посилення гніту царизму в Україну та обмеження її політичної автономії. Перша Малоросійська колегія. Наказний гетьман П. Полуботок. Гетьманування Д. Апостола. «Права, за якими судиться малоросійський народ».

Початок гайдамацького руху, його характер та рушійні сили. Виступи 1734 і 1750 рр. Посилення руху опришків на західноукраїнських землях. Олекса Довбуш.

Тема 10

Українські землі в другій половині XVIII ст.

Ліквідація Гетьманщини. Тимчасове відновлення гетьманського правління. К. Розумовський. Посилення антиукраїнської політики уряду Катерини II. Скасування козацького устрою на Слобожанщині (1765). Остаточна ліквідація гетьманства і створення Другої Малоросійської колегії. Політика П. Румянцева-Задунайського в Лівобережній Україні. Скасування російським урядом військового та адміністративного устрою в Лівобережній Україні.

Запорожжя у XVIII ст. Доля запорожців після Полтавської битви. Заснування Нової Січі. Втручання російського уряду у військово-політичне і господарське життя Січі. Зруйнування Запорозької Січі. Розправа над козацькою старшиною. П. Калнишевський. Заснування Задунайської Січі. Військо вірних козаків. (Чорноморське козацьке військо).

Соціально-економічний розвиток українських земель у другій половині XVIII ст. Зміни в аграрних відносинах. Запровадження кріпацтва в Лівобережній Україні і поширення його на південноукраїнські землі. Розвиток внутрішньої торгівлі і товарно-грошових відносин. Україна в загальній системі всеросійського ринку.

Посилення соціального і національного гніту на Правобережжі і Західноукраїнських землях. Розгортання боротьби народних мас. Коліївщина 1768 р. Максим Залізняк. Іван Гонта. Поразка повстання. Історичне значення народних повстань на Україні в XVIII ст. Рух опришків.

Відновлення і заселення Північного Причорномор'я і Приазов'я, Правобережної та Західної України. Характер зовнішньої політики Російської імперії. Російсько-турецька війна 1768 – 1774 р. Участь у ній українських козаків. Приєднання Криму до Росії. Участь Чорноморського козацтва в російсько-турецькій війні 1787 – 1791 рр. Яеський мирний договір 1791 р. та його значення для України. Заснування нових міст. Участь Росії та Австрії в поділах Польщі. Приєднання Київщини, Поділля, Брацлавщини й Волині. Включення Правобережжя до складу Російської імперії. Колоніальна політика російського царизму на Правобережній Україні. Захоплення Буковини Австрією.

Тема 11

Культура України у другій половині XVII – XVIII ст.

Загальна характеристика розвитку культури. Гнобительська політика царизму щодо української мови і культури. Освіта. Видатні громадсько-релігійні діячі і педагоги: Л. Баранович, І. Галятовський, І. Гізель, С. Яворський. Львівський університет. Колегіуми в Чернігові, Харкові, Переяславі. Стан освіти в Правобережжі і Західноукраїнських землях. Наука. Розвиток наукової думки на Україні. Г. Сковорода. Історичні твори. Літопис Самовивця. Київський «Синопис». Козацько-старшинські літописи Григорія Грабянки і Самійла Величка. Розвиток літератури. Феофан Прокопович. Енеїда І. Котляревського. Народна творчість. Театр. Музична культура. Живопис. Архітектура. Традиційно-побутова культура.

РОЗДІЛ IV

Україна за нових часів На шляху капіталістичного розвитку і національного відродження (XIX – початок XX ст.)

Тема 12

Україна у першій половині XIX ст.

Політичне становище українських земель.

Адміністративний устрій. Населення. Посилення гніту царизму на Україні. Закріпачення селян на Півдні України. Україна в російсько-турецькій війні 1806 – 1812 рр. та російсько-французькій війні 1812 р. Місце України в російсько-турецькій війні 1828 – 1829 рр. Повернення частини запорожців із-за Дунаю та утворення Азовського козацького війська.

Зародження ринкових та занепад кріпосницьких відносин в Україні.

Товаризація поміщицького господарства. Становище поміщицьких селян-кріпаків, зобов'язаних та державних селян. Капіталістичні відносини у сільському господарстві. Розвиток капіталізму в промисловості, капіталістична мануфактура та вільнонаймана праця. Фабрики. Торгівля. Транспорт. Міста.

Селянські рухи та виступи робітників в Лівобережній Україні, на Дону та Південній Україні. Селянські виступи під керівництвом Устима Кармалюка (1812 – 1835).

Декабристський рух в Україні. «Конституція» М. Муравйова та «Руська правда» П. Пестеля. Малоросійське товариство (1821 – 1825) в Переяславі та ідея незалежності України. Причини поразки і значення повстання декабристів. Польське повстання (1860 – 1861) і Україна.

Кирило-Мефодіївське братство. Національна ідея в суспільно-політичному русі першої половини ХІХ т. Утворення і склад Кирило-Мефодіївського братства (1846 – 1847). «Книга буття українського народу» і «Статут слов'янського братства Св. Кирила і Мефодія». Вплив кирило-мефодіївців на розвиток українського національного руху. Т. Шевченко.

Тема 13

Україна у другій половині ХІХ ст.

Кримська війна 1853 – 1856 рр. та її наслідки. Скасування кріпосного права в Наддніпрянській Україні.

Реформи адміністративно-політичного управління 60 – 70 рр. Основні законодавчі акти реформи. Особливості і наслідки реформи в Україні. Проведення в Україні судової, земської, військової, шкільної, фінансової, цензурної та міського самоуправління реформ. Україна в пореформений період. Особливості і перебіг промислового перевороту. Міста. Розширення внутрішнього ринку. Торгівля.

Суспільно-політичне життя в Україні у другій половині ХІХ ст. Національна політика російського царизму щодо України. «Хлопоманство». Польське повстання 1863 – 1864 рр. і Україна. Виникнення громад та їхня культурно-освітня діяльність наприкінці 50-х – 60-х рр. Валуєвський циркуляр 1863 р. Відновлення громадівського руху на початку 70-х рр. Ємський указ 1876 р. та переслідування українофілів. Діяльність М. Драгоманова. Молоді громади. Братство тарасівців. Народницький рух та народницькі гуртки в Україні. «Київська комуна», «Ходіння в народ» (1874). Чигиринська змова. (1877).

Перехід народників до політичної боротьби. Виникнення «Народної волі» і «Чорного переділу» (1878 – 1879). Революційна ситуація 1879 – 1880 рр. «Південно-російський робітничий союз». Розгром і занепад революційного народництва після 1 березня 1881 р. Західноукраїнські землі в ХІХ ст. Територія. Населення. Адміністративний устрій в західноукраїнських землях. Стан економіки та соціально-економічна політика. Селянський рух. Лук'ян Кобилиця. Суспільно-політичний рух. Гурток «Руська трійця». М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький. Збірники «Русалка Дністровая», «Вінок русинам на обжинки». Ідея єдності українських земель. Ідея союзу і федерації демократичних слов'янських республік у творі С. Подолинського «Слово перестороги» (1848).

Революція 1848 – 1849 рр. та участь у ній трудящих Західноукраїнських земель. Селянський та національний рух. «Головна руська рада». «Руський собор». Відкриття у Львівському університеті кафедри української мови і літератури. «Галицько-руська матиця». Революційні події в Закарпатті та Північній Буковині. Скасування панщини.

«Москвофіли», «Народовці». І. Франко, О. Терлецький, М. Павлик. Русько-українська радикальна партія. Національно-демократична і радикальна партії. Українська соціал-демократична партія.

Тема 14

Українська культура в ХІХ ст.

Колонізаторська політика царського самодержавства в галузі культури та освіти на Україні. **Освіта.** Початкова і середня школа. Вища школа. Харківський, Київський та Львівський університети. Недільні школи. «Просвіти». **Наука.** Природничі науки: О. Ляпунов, М. Умов, М. Бекетов, І. Мечников, М. Гамалія, І. Сеченов та ін. Гуманітарні науки: М. Зібер, С. Подолинський, Д. Бантиш-Каменський, М. Маркевич, О. Лазаревський, М. Костомаров, В. Антонович, М. Грушевський. Діяльність історичних товариств.

Мовознавство. О. Потебня, М. Сумцов. Становлення нової української літератури. І. Котляревський, Г. Квітка-Основ'яненко, П. Гулак-Артемівський, Є. Гребінка, П. Куліш. Характеристика творчості письменників М. Вовчка, Л. Глібова, С. Руданського, А. Свидницького, Ю. Федьковича, П. Мирного, І. Нечуя-Левицького, Б. Грінченка, П. Куліша, І. Франка, П. Грабовського, Л. Українки, М. Коцюбинського. Усна народна творчість.

Драматургія і театр. М. Старицький, М. Кропивницький, І. Карпенко-Карий, П. Мирний, І. Франко. Професійний український театр у Львові. С. Крушельницька.

Музика. Композитори С. Гулак-Артемівський, П. Ніщинський, П. Сокальський. М. Лисенко – основоположник української класичної музики. Образотворче мистецтво. Живопис. Художні малювальні школи в Києві, Одесі, Харкові. М. Кузнецов, К. Кастанді, М. Пимоненко, М. Мурашко, С. Васильківський, І. Труш, К. Устиянович. **Архітектура.** Побут і звичаї. Житло. Одяг.

Тема 15

Україна на початку ХХ ст.

Економічний розвиток і суспільно-політичний рух на початку ХХ ст.

Економічна криза 1900-1903 рр. Посилення концентрації виробництва і створення монополістичних об'єднань. Сільське господарство. Становище населення. Наростання селянського і робітничого руху. Студентські виступи.

Розвиток українського національного руху. М. Міхновський та його праця «Самостійна Україна». Створення і діяльність українських політичних партій. Революційна українська партія (РУП). Українська народна партія (УНП), Українська соціал-демократична партія («Спілка»), Українська демократична партія (УДП), Українська радикальна партія (УРП). Національний рух в Західноукраїнських землях. Діяльність національних і спортивно-фізкультурних організацій «Сокіл» і «Січ». Митрополит А. Шептицький та його роль у піднесенні національного життя в Західноукраїнських землях.

Україна у роки російської революції 1905 – 1907 рр. Передумови революції. Революційний рух в Україні весною і влітку 1905 р. Виникнення Рад робітничих депутатів і створення профспілок. Селянський рух. Виступи в армії та на флоті. Збройні повстання в Харкові, Олександрівську, Донбасі. Каральні експедиції. Поступки царизма українству. Українізація шкільної освіти в Україні, заснування кафедр українознавства у вищих навчальних закладах. Появи масових українських періодичних видань. «Просвіта». Діяльність української громади у I та II Державних думах Росії.

Україна в 1907 – 1910 рр. Земельна реформа П. Столипіна та її вплив на Україну. Посилення національного гніту. Насадження ідеології російського великодержавного шовінізму. Ставлення всеросійських політичних партій до українського питання. Заборона використання української мови в навчальних закладах і адміністративних установах. Закриття «Просвіти», інших українських громадських установ. Створення Товариства українських поступовців (ТуПц). Столипінський циркуляр (1910). Справа Бейліса.

Українська культура на початку ХХ ст. Освіта. Література. О. Олесь. В. Винниченко. М. Коцюбинський. В. Стефаник. **Наука.** М. Грушевський. О. Єфименко. Д. Багалій. О. Грінченко. А. Кримський. Ф. Вовк. Видатні вчені-народознавці. Розвиток авіації. Д. Григорович. І. Сікорський.

Музика. М. Лисенко, К. Стеценко. **Живопис. Архітектура. Церковне життя.** Роль української греко-католицької церкви в піднесенні національної свідомості населення Західної України.

Тема 16

Україна у першій світовій війні

Початок першої світової війни. Українські землі напередодні війни. Плани щодо України Антанти і Троїстого союзу. Заснування Головної української ради у Львові. Створення Союзу визволення України (В. Дорошенко, Д. Донцов, А. Жук, О. Скоропис-Йолтуховський, А. Маленевський). Формування легіону Січових стрільців. Военні дії на території України 1914 р. Захоплення російськими військами Галичини і Північної Буковини. Створення Галицько-Буковинського генерал-губернаторства на чолі з графом Ю. Бобринським. Гнобительська політика царських властей, репресії щодо греко-католиків, арешт і вислання в Росію митрополита А. Шептицького.

Українські землі в 1915 – 1917 рр. Вступ у війну Туреччини на боці Німеччини. Хід воєнних дій у 1915 р. Гормизький прорив. Поразки царських армій. Залишення Галичини, Польщі, Литви, Прибалтики і частини Волині. Наступ російських військ влітку 1916 р. на Південно-Західному фронті. Створення Загальної української ради. Участь української інтелігенції в діяльності громадських товариств і комітетів з допомоги жертвам війни (Союз міст, Земський Союз, Товариства допомоги населенню Півдня Росії). Національний рух у Наддніпрянській Україні. Рішення ТуПу про ставлення українців до війни. Союз визволення України. Назрівання глибокої економічної та політичної кризи в Російській імперії.

Розділ V

Новітня історія України

Тема 17

Українська революція

Початок української революції. Територія й населення України напередодні 1917 р. Початок революції. Утворення Української Центральної Ради, її керівництво, партійний склад і політична програма. М. Грушевський як голова Центральної Ради. Початок українізації армії. М. Міхновський. Появи «Вільного козацтва».

Проголошення автономії України. Наростання політичної боротьби в Україні у липні – жовтні 1917 р. Політичні партії в боротьбі за вплив на населення. Український Національний Конгрес і перевибори складу

Центральної Ради. II Всеукраїнський військовий з'їзд. I Універсал Центральної Ради. Утворення Генерального секретаріату. В. Винниченко. Компроміс Центральної Ради з Тимчасовим урядом. II Універсал Центральної Ради. Збройний виступ самостійників та їхня поразка.

«Тимчасова інструкція Генеральному секретаріату Тимчасового уряду на Україні». Послаблення позиції Центральної Ради. Здобутки і прорахунки Центральної Ради в державотворчому процесі та соціальній політиці. Корнілівський заколот і Україна. Більшовизація рад. Загострення конфлікту Центральної Ради з Тимчасовим урядом. «Демократична нарада» і позиція Центральної Ради. З'їзд народів Росії у Києві.

Проголошення Української Народної Республіки. Підсумки виборів до всеросійських Установчих зборів. Тактика більшовиків в Україні. Встановлення контролю Центральної Ради над Києвом. III Універсал і проголошення Української Народної Республіки. Досягнення і невдачі Центральної Ради у внутрішній та зовнішній політиці.

Війна Радянської Росії з Українською Народною Республікою. Проголошення незалежності УНР. Ультиматум Раднаркому та початок війни більшовиків із Центральною Радою. Проголошення у Харкові радянської влади. Похід більшовицьких військ на Київ. Бій під Крутами. Повстання робітників заводу «Арсенал». Початок переговорів у Брест-Литовську. Визнання державами німецько-австрійського блоку УНР. Мирний договір у Брест-Литовську. IV Універсал Центральної Ради та проголошення незалежності УНР. Перша спроба радянзації України. Донецько-Криворізька, Таврійська, Одеська і Донська республіки, їхній статус. Ставлення населення до політичних сил в Україні.

Тема 18

Україна в боротьбі за збереження державної незалежності (1918 – 1920 рр.)

Українська держава. Вступ німецько-австрійських військ до України. Конфлікт Центральної Ради з німецько-австрійською адміністрацією і консервативними колами України. Прийняття Конституції УНР. Організація і здійснення гетьманського перевороту. Причини падіння Центральної Ради. Гетьманат П. Скоропадського. Уряд. Внутрішня та зовнішня політика Української Держави. Ставлення політичних партій до гетьманського режиму. Селянські повстання влітку і восени 1918 р. Н. Махно. Анулювання Радянською Росією Брестського миру та наслідки цієї акції для України.

Директорія УНР. Утворення Директорії. Відновлення УНР. Політичний курс Директорії. С. Петлюра. Трудовий конгрес. Отаманщина. Більшовицька

агресія проти УНР. Війська Антанти на Півдні України. Розклад Армії УНР. Посилення війни Радянської Росії з УНР. Причини поразки Директорії.

Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР). Проголошення ЗУНР. Є. Петрушевич. Організація держави на західноукраїнських землях. Злука УНР і ЗУНР. Соціально-економічні перетворення в ЗУНР. Польсько-український конфлікт. Створення Української Галицької Армії. Наступ польських військ і відхід української армії до Збруча. Дипломатична діяльність ЗУНР. Причини поразки ЗУНР. Поглинення Буковини, Бессарабії та Закарпаття іноземними державами.

Політика Радянського уряду в Україні 1919 р. Формування більшовицького режиму в Україні. Х. Раковський. Політичний курс більшовиків в Україні у 1919 р. Націоналізація промисловості. Аграрна реформа. Продовольча диктатура, її суть. Селянські виступи. Становище українських партій.

Україна у другій половині 1919 р. Наступ білогвардійців в Україні. Контрнаступ об'єднаних українських армій. Поразка Армії УНР. Перший зимовий похід Армії УНР. Денікінський режим. Боротьба в білогвардійському підпіллі. Контрнаступ радянських військ і поразка денікінців.

Україна на початку 1920 р. Відновлення більшовицького режиму. Формальне визнання Радянською Росією незалежності УСРР. Всеукрревком. Вибори до Рад. Відновлення політики «воєнного комунізму» в економіці та у суспільному житті. Напрямки комуністичного руху в Україні (КП(б)У, УКП(б), УКП).

Радянсько-польська війна та Україна. Варшавська угода між УНР та Польщею. Наступ польсько-українських військ і взяття Києва. Польський режим і ставлення до нього населення. Відступ українсько-польських військ. Поразка радянської армії під Варшавою. Ризький мир. Другий зимовий похід військ УНР. Закінчення боротьби регулярних військ та незалежність України.

Розгром військ Врангеля і махновців. Початок наступу військ Врангеля. Україна у планах Врангеля. Більшовицький контрнаступ. Остання угода між махновцями і радянською владою. Поразка врангелівців. Терор у Криму. Розгром махновського руху.

Культура і духовне життя в Україні 1917 – 1920 рр. Культурно-освітня діяльність громадських організацій. Загальноосвітня школа за Центральної Ради. Українська школа в період Директорії. Освітня політика більшовиків. Наука. Відкриття української Академії наук (УАН) і національних університетів у період Української Держави. Нові тенденції у розвитку культури. Українські письменники. Театральне, музичне і хорове мистецтво. Українська Академія мистецтв. Радянський план монументальної пропаганди. Ставлення більшовиків до старовини.

Тема 19

Українська СРР в умовах нової економічної політики (1921 – 1928 рр.)

Україна наприкінці 1921-го на початку 30-х рр. Внутрішнє і міжнародне становище. Політична криза 1921 р. Неп і особливості його впровадження в Україні. Голод 1921 – 1922 рр. Причини і його масштаб. Діяльність радянських і зарубіжних організацій допомоги голодуючим. Радянська держава і церква.

Входження УСРР до складу СРСР. Договори між РСФСР і УСРР 1919 – 1921 рр. Державний статус України в 1921 – 1922 р. Юридичне оформлення Союзу РСР. Статус України у складі Радянського Союзу. Ставлення політичних сил і населення України до її членства в СРСР.

Відбудова народного господарства на принципах непу. Заходи щодо відродження сільського господарства. Земельне законодавство. Індивідуальне селянське господарство. Діяльність КНС. Кооперація. Колгоспи і радгоспи. Підсумки відбудови сільського господарства України. Економічний союз із селянством. Відбудова промисловості і транспорту. Торгівля. Матеріальний добробут трудящихся. Суспільні фонди споживання. Комунальне господарство. Охорона здоров'я.

Національно-культурне будівництво. Українізація. Утворення у складі УРСР Молдавської АРСР. Адміністративно-територіальна реформа. Створення національних районів і сільських Рад. Роль Л. Кагановича у здійсненні національної політики на Україні. Початок переслідування української інтелігенції (О. Шумський, М. Хвильовий, М. Волобуєв та ін.). Арешти і висилка за кордон дореволюційної інтелігенції.

Суспільно-політичне життя в Україні. Внутріполітична боротьба в партії. Ради. Профспілки. Комсомол. Комітети незаможних селян. Остаточна ліквідація політичних партій і угруповань. Судовий процес над членами ЦК УПСР у Києві (1921). Судовий процес над меншовицьким «Південним центром» у Києві (1922). Розпуск Української комуністичної партії (УКП. 1925). Заходи по обмеженню демократії. Подальше формування адміністративно-командної системи. Централізація влади і поступове зосередження її у руках Й. Сталіна. Розширення функцій Державного політичного управління (ДПУ).

Культура і духовне життя в роки непу. Політика більшовиків у царині культури. «Українізація» (коренізація). Г. Гринько, О. Шумський, М. Скрипник. Розширення сфери вживання української мови. Національні меншини. Кампанія з ліквідації неписьменності дорослих. Література і мистецтво. Українське національне відродження в літературі та його провідники. Літературно-художні об'єднання. Літературна дискусія 1925 – 1928 рр. М. Хвильовий. Образотворче

мистецтво. Кінематограф. О. Довженко. Релігійне життя в Україні. Виникнення Української автокефальної православної церкви (УАПЦ).

Тема 20

Радянська модернізація в Україні (1928 – 1939 рр.)

Сталінська індустріалізація в Україні. Перехід до форсованої індустріалізації та відмова від економічних методів регулювання господарського життя. Командна економіка. Централізація управління економікою. «Штурмівщина». Результати перших п'ятирічок. Промисловість і сільське господарство України напередодні другої світової війни.

Колективізація і розселяння України. Кооперування і колективізація. Перехід до прискореної колективізації. Поширення колгоспів. Доля приватних селянських господарств. Ставлення радянської держави до заможного селянства. «Ліквідація куркульства як класу». Масштаби «розкуркулення» і доля «розкуркулених» селян.

Голодомор 1932 – 1933 рр. в Україні. Причини і передумови голодомору. «Закон про п'ять колосків». Посилення «хлібозаготівель» та їх суть. Комісія В. Молотова в Україні. Масштаби смертності населення. Наслідки голодомору. Завершення колективізації.

Суспільно-політичне життя. Утвердження адміністративно-командної системи і режиму особистої влади Й. Сталіна. Суперечливість суспільно-політичного розвитку. Створення бюрократичної піраміди влади на чолі з Й. Сталіним. Тоталітарний режим та згубний вплив його на громадсько-політичне життя країни. Зміни в соціальному складі населення. Глибокі соціальні деформації. Конституція України 1937 р. Судові процеси. «Шахтинська справа», «Спілка визволення України», «Український національний центр», «Українська військова організація» та ін. Масові репресії. Розпалювання небезпеки поширення націонал-ухильництва в партії і націоналізму, обвинувачення в контрреволюційності. «Шумськізм», «Хвильовизм», «Волобуєвщина». Обвинувачення М. Скрипника в націоналізмі. Самогубство М. Хвильового і М. Скрипника. Масове винищення української інтелігенції, державних, партійних, господарських і військових кадрів.

Культура в Україні у 30-х рр. Згубний вплив на розвиток освіти, науки і культури адміністративно-командної системи й ідеології культу особи Й. Сталіна. Освіта. Ліквідація неписьменності. Загальна початкова освіта. Середня освіта. Перебудова вищої і середньої спеціальної освіти. Відновлення університетів.

Наука. Діяльність Академії наук УРСР. Видатні діячі науки – О. Богомолець, О. Білецький, Д. Граве, М. Грушевський, С. Єфремов,

Л. Ландау, М. Крилов, І. Курчатова, О. Палладій, Є. Патон та ін. Література і мистецтво. «Розстріляне відродження». Театральне мистецтво. Доля кобзарства і лірництва. Культурно-освітня робота та її підпорядкування уславленню Й. Сталіна. Клуби. Бібліотеки. Радіо. Музеї. Книги і преса. Церковна політика. Ліквідація УАПЦ. Закриття і руйнування храмів, культового майна і споруд.

Тема 21

Західноукраїнські землі в 1920 – 1939 рр.

Українські землі в складі Польщі. Правовий статус Східної Галичини. Становище українських північно-західних земель (Волинь, Полісся, Підляшшя) і українське населення. Характер промисловості. Спроби українців створити економічну протигагу іноземному капіталу. Українська кооперація. Аграрні відносини і характер аграрних реформ. Економічне становище населення. Стосунки українців з представниками інших народів. Створення УВО та її діяльність. «Пацифікація».

Партії та політична боротьба в Західній Україні. Політичні партії у Східній Галичині (Українське національно-демократичне об'єднання, Радикальна партія. Компартія Західної України (КПЗУ), утворення Організації українських націоналістів (ОУН). Є. Коновалець. Методи діяльності ОУН. С. Бандера. Інтегральний націоналізм. Д. Донцов. Український монархізм. В. Липинський.

Українські землі у складі Румунії. Поглинення українських земель Румунією. Характер політики румунського уряду щодо українців. Татарбунарське повстання. Політичні партії на українських землях. Українська національна партія. Діяльність радикальних національних груп.

Закарпаття у складі Чехословаччини. Вхідження Закарпаття до складу Чехословаччини. Український національно-культурний рух. Особливості політичної боротьби в Закарпатті. Русофільство. Русинство. Українофільська течія. Надання автономії Карпатській Україні. Створення Карпатської Січі. Проголошення незалежності Карпатської України. А. Волошин. Вторгнення угорських військ у Закарпаття. Опір українців.

Українська еміграція в зарубіжних країнах у міжвоєнний період (1918 – 1941). Еміграція учасників боротьби проти Радянської влади, інтелігенції та інших категорій населення в Польщу, Чехословаччину, Німеччину, Францію та інші країни. Чисельність і склад емігрантів, їх політичні погляди, заняття, матеріальне становище. Політичні партії і громадські організації. Уряд УНР в екзилі. Українська військова організація (УВО). Організація українських націоналістів (ОУН). Українські культурно-освітні організації та їхня діяльність.

Тема 22

Україна під час другої світової війни

Радянсько-німецькі договори 1939 р. і Західноукраїнські землі.

Радянсько-німецький пакт про ненапад 23 серпня та договір про мир і дружбу від 28 вересня 1939 р. Таємні протоколи. Початок другої світової війни. Вступ Червоної армії на територію Західної України; включення останньої до складу СРСР і возз'єднання з Українською РСР. Вхідження Бессарабії та Північної Буковини до СРСР. Включення до складу Української РСР Північної Буковини і придунайських українських земель. Встановлення німецької окупаційної влади на Лемківщині, Підляшші та Холмщині. Радянізація західних областей України.

Велика Вітчизняна Війна

Окупація України військами Німеччини та її союзників.

Напад Німеччини на СРСР 22 червня 1941 р. Проголошення війни Великою Вітчизняною Україна у планах окупантів. Перші дні війни. Прикордонні бої. Відступ Червоної армії. Причини невдач Червоної армії. Мобілізаційні заходи 1941 р. Евакуація в східні райони СРСР. Оборонні бої влітку-восени 1941 р. Оборона Києва. Поразка Південно-Західного фронту. Героїчна оборона Одеси і Севастополя. Невдалі спроби контрнаступу під Харковом. Продовження наступу німецьких військ на півдні.

Окупаційний режим і розгортання руху Опору в Україні.

Розчленування України. Нацистський «новий порядок». Концтабори і масові розстріли. Трагедія Бабиного Яру. Економічне пограбування України. Вивіз працездатного населення на роботу до Німеччини. Рух Опору та його течії в Україні. Радянське підпілля і партизанський рух 1941 – 1942 рр. ОУН на початку війни. «Акт проголошення відновлення Української держави» 30 червня 1941 р. Оунівське підпілля 1941 – 1942 рр. Створення української повстанської армії (УПА).

Україна в 1943 р.

Сталінградська битва і початок вигнання окупантів з України. Курська битва. Продовження наступу на Лівобережжі. Визволення Донбасу. Падіння «Східного валу». Визволення Києва. Мобілізаційні заходи 1942 – 1943 рр., їхні особливості та наслідки. Боротьба з ворогом в тилу. Діяльність партизанських загонів і підпілля. Стосунки між ОУН-УПА і радянськими та польськими партизанами. Героїчна праця на промислових підприємствах і в колгоспах. Внесок вчених і діячів освіти та культури у досягнення перемоги. Евакуйовані підприємства в тилу.

Україна на завершальному етапі війни (1944 – 1945).

Січнево-лютневий наступ 1944 р. Корсунь-Шевченківська битва. Весняний наступ Українських фронтів. Кримська наступальна операція. Примусове виселення з Криму в східні райони СРСР татар, греків, вірмен. Завершення вигнання окупантів з

України. Боротьба в тилу. Радянський партизанський рух. ОУН-УПА на завершальному етапі війни. Становище в західних областях України. 9 травня – День Перемоги. Втрати України в роки війни.

Культура України в роки війни. Розруха народної освіти. Спроба онімечення української школи. Початок відбудови освіти 1943 – 1944 рр. Евакуація вузів і наукових установ та їхня діяльність в радянському тилу і на допомогу фронтам. Література і мистецтво. Внесок українських письменників, акторів, художників, кінематографістів у перемогу над гітлерівською Німеччиною.

Тема 23

Післявоєнна відбудова і розвиток України в 1945 – середині 50-х рр.

Україна в період повоєнної відбудови. Адміністративно-територіальні зміни. Внутрішньополітичне та економічне становище України. УРСР – співзасновниця Організації Об'єднаних Націй, інших міжнародних організацій. Перехід до мирного будівництва. Особливості відбудови промисловості. Голод 1946 – 1947 рр. Матеріальне становище населення. Грошова реформа та її наслідки. Ліквідація карткової системи.

Радянізація західних областей України. Відновлення радянської влади в західних областях України. Формування органів місцевої влади. Колективізація західноукраїнського села. Доля Української греко-католицької церкви (УГКЦ) та об'єднання з РПЦ. Масові репресії та депортації населення. Операція «Вісла». Боротьба ОУН-УПА з радянською репресивною машиною. Р. Шухевич (Тарас Чупринка). Придушення збройного опору.

Україна у першій половині 50-х рр. Внутрішньополітичне становище України на початку 50-х рр. Початок десталінізації в Україні. Входження Кримської області до складу України. Стан промисловості. Укрупнення колгоспів.

Культурне життя в Україні у другій половині 40-х – на початку 50-х рр. Відбудова системи освіти. Впровадження обов'язкового семирічного навчання дітей. Поширення вечірнього та заочної системи навчання. Наука. Розгром генетики та лисенківщина в Україні. Розвиток літератури і мистецтва. Творчість О. Гончара, В. Сосюри, М. Стельмаха, Ю. Яновського, Н. Рибачака, О. Вишні та ін. Передумови наступу тоталітарної держави на культуру. Утиски щодо письменників, діячів образотворчого мистецтва, істориків. Боротьба влади з «космополітизмом».

Тема 24

Україна в умовах десталінізації 1956 – 1964 рр.

Суспільно-політичне життя і політична боротьба в Україні. XX з'їзд КПРС і Україна. Початок політичних реабілітацій. Наростання опору десталінізації з боку сталіністських сил. Ставлення в суспільстві до діяльності М. Хрущова. Робітничі виступи. Позиція вищого партійного керівництва України при усуненні М. Хрущова від влади. Прихід до влади Л. Брежнєва.

Стан економіки України наприкінці 50-х – у першій половині 60-х рр. Раднаргоспи та їхній вплив на економічний розвиток України. Посилення тенденції гігантоманії в індустрії. Розвиток машинобудування. Зміни в металургійній галузі й паливно-енергетичному комплексі. Стан легкої і харчової промисловості. Нереальність аграрної політики кінця 50-х – першої половини 60-х рр. Реорганізація МТС та її наслідки. Обмеження індивідуальної діяльності селянства. Провали в сільському господарстві і наростання продовольчих труднощів. Рівень життя населення. Стан продовольчого і товарного забезпечення.

Культурне і духовне життя в Україні. Ідеологізація культурного життя. Курс на «зближення та злиття націй» і посилення русифікації. «Єдиний радянський народ». «Залишковий» принцип забезпечення культурно-освітньої сфери. Науково-технічна революція і наука в Україні. Розвиток кібернетики. Реалізація технології виробництва штучних алмазів. Інші досягнення вчених. В. Глушков, М. Боголюбов, інші. Стан суспільних наук. Початок десталінізації та поживлення літературно-мистецького життя. «Відлига» в українській літературі. «Шістдесятники». В. Симоненко, Л. Костенко, Є. Сверстюк, І. Світличний, І. Драч,

М. Винграновський, Є. Гуцало В. Дрозд та ін. Музичне мистецтво. Б. Лятошинський, Г. Майборода, Ю. Мейтус, А. Кос-Анатольський. Живопис. Театр. Архітектура.

Зародження дисидентського руху в Україні. Причини появи та особливості дисидентського руху в Україні. «Українська робітничо-селянська спілка» Л. Лук'яненка. Інші дисидентські групи. «Інтернаціоналізм чи русифікація?» І. Дзюби. Репресії проти дисидентів. Значення діяльності дисидентів.

Тема 25

Україна у період загострення кризи радянської системи (1965 – 1985)

Політико-ідеологічна криза системи. Конституція УРСР 1978 р. Декларативний характер демократичних прав і свобод. Зміцнення тоталітарного характеру радянського суспільства. Неосталінізм. П. Шелест і зміщення його з посади першого секретаря ЦК КП України. В. Щербицький. Відносини керівництва України з союзним центром.

Наростання економічної кризи. Особливості індустріального розвитку України. Індустріальна гігантоманія. Бюрократичний централізм. Україна – поле безконтрольних дій союзних відомств. Електроенергетика України. Атомні електростанції. Перетворення України в зону екологічного лиха. Нарощення військово-промислового комплексу (ВПК). Неефективність колгоспно-радгоспної системи. Міграція сільського населення до міста. Дефіцит робочої сили в селі. «Неперспективні» села і кампанія їх ліквідації.

Соціальний розвиток і життєвий рівень населення. Зміни чисельності і соціальної структури. Збільшення міського і зменшення кількості сільського населення, зокрема колгоспників. Зниження темпів приросту національного доходу. Неповне виконання планів розвитку соціальної сфери. Збільшення дефіциту державного бюджету і зростання інфляції. Негативний вплив цих явищ на рівень матеріального добробуту народу. Стан забезпечення товарами і послугами радянських людей у 70 – 80-х рр. Житлове будівництво. Стан медичного обслуговування.

Становище у сфері культури. Наростання кризових явищ у культурі. Освіта. Стан загальноосвітньої школи. Здійснення загальної середньої освіти. Середні спеціальні навчальні заклади. Вища школа. Учительські кадри. Поглиблення ідеологізації та денаціоналізації навчального процесу. Стан науки, її вплив на виробництво. Діяльність Академії наук і вчених вузів. Умови розвитку літератури і мистецтва. Панування офіціозу і соціалістичного реалізму. Антитоталітарні тенденції в українській літературі. Становище українських письменників. Суперечливі тенденції в мистецькому житті. Театр. Русифікація театрального мистецтва. Пісенна творчість. Українське «поетичне кіно». І. Миколайчук, Ю. Ілленко, Л. Осика, С. Параджанов. Скульптура. Живопис. Архітектура.

Опозиційний рух. Вереснева демонстрація в київському кінотеатрі «Україна» 1965 р. Форми діяльності дисидентів. Найвидатніші представники дисидентського руху в Україні. Репресії проти правозахисників. Утворення Української Гельсінської спілки (УГС). Релігійне дисидентство. Боротьба за легалізацію Української греко-католицької церкви (УГКЦ). Посилення переслідування опозиції наприкінці 70-х – на початку 80-х рр.

Тема 26

Розпад Радянського Союзу і відродження незалежності України (1985 – 1991)

Суспільно-політичне життя в Україні. Зміни у партійно-державному керівництві країни після смерті Л. Брежнєва. М. Горбачов і шляхи виходу з кризи. Спроби оздоровлення суспільно-політичного життя. «Перебудова». Невдача спроб реформування СРСР. Політика керівників України у період «перебудови».

Погіршення економічної ситуації в Україні у другій половині 80-х рр. Характер економічної політики. Погіршення економічних показників. Чорнобильська катастрофа. Становище в сільському господарстві. Продовольчі труднощі 1989 – 1990 рр. Скорочення обсягів суспільного виробництва. Зменшення національного доходу України. Формування економічних передумов розпаду СРСР.

Зростання політичної активності суспільства. «Гласність». Мітинги й демонстрації. Нові громадські об'єднання. Відновлення Української Гельсінської спілки.

Політклуби. Створення товариств української мови ім. Т. Г. Шевченка. Історико-просвітне товариство «Меморіал». Початок формування Народного руху. Закон Української РСР «Про мову».

Початок формування багатопартійності в Україні. Виникнення нових політичних партій. Розпад компартії України. Виникнення «Демократичної платформи» в компартії України.

Проголошення незалежності України. Вибори до Верховної Ради УРСР 1990 р. Декларація про державний суверенітет України 16 липня 1990 р. Політична конфронтація восени 1990 р. Спроба державного перевороту в СРСР і Україна. Акт проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р. Референдум 1 грудня 1991 р. і вибори Президента України. Припинення існування Радянського Союзу. Історичне значення проголошення незалежності України.

Тема 27

Україна в умовах незалежності

Розбудова державотворчих процесів. Становлення владних структур. Особливості трансформації Верховної Ради УРСР у вищий законодавчий орган незалежної України. Виконавча влада. Судова влада. Военна доктрина України. Незалежність і перегрупування партійно-політичних сил. Партійне життя.

Економічні проблеми. Об'єктивні і суб'єктивні труднощі формування національної економіки. Стратегічні прорахунки у здійсненні реформи. Спад виробництва. Становище у сільському господарстві. Проблема утвердження приватної власності на землю. Створення власної фінансової системи. Запровадження гривні.

Соціальна сфера. Зміни в чисельності та соціальному складі населення. Життєвий рівень. Міжнаціональні відносини. Права національних меншин в Україні.

Зовнішня політика. Визнання України міжнародними співтовариствами. Основні напрямки зовнішньої політики України. Участь України в загальноєвропейському процесі. Діяльність України в ООН. Вступ до Ради Європи. Відносини з сусідніми державами. Міжнародні торговельні та економічні зв'язки. Культурне співробітництво.

Політичне життя. Діяльність Верховної Ради. Прийняття Конституції України. Парламентські та президентські вибори в Україні, їх конституційна періодичність та наслідки.

Нові тенденції в культурному та духовному житті. Утвердження принципів плюралізму в ідеологічно-культурній сфері. Процес національного відродження. Труднощі розвитку культури. Освіта. Закон України «Про освіту». Програма «Освіта» («Україна ХХІ століття»). Розширення сфери вживання української мови. Навчальні заклади нового типу. Зміни в характері діяльності та проблеми вищої школи. Художня творчість. Утвердження багатоманітності в літературно-мистецькому процесі. Повернені імена. Релігійне життя в Україні. Українська православна церква Київського патріархату (УПЦ-КП), Українська автокефальна православна церква (УАПЦ), Українська православна церква Московського патріархату (УПЦ-МП), Українська греко-католицька церква. Інші релігійні конфесії.

Література та джерела

Підручники та навчальні посібники

- Аркас М. М. Історія України-Русі. – К., 1990.
 Багалій Д. Нарис історії України. – К., 1994.
 Бойко О. Д. Історія України. – К., 2007.
 Борисенко В. Курс української історії. – К., 1997.
 Брайчевський М. Вступ до історичної науки. Навчальний посібник. – К., 1995.
 Дорошенко Д. Нарис історії України: У 2-х т. – К., 1992.
 Єфименко О. Історія України та її народу. – К., 1992.
 Історія України. Курс лекцій: У 2-х ч. – К., 1992.

- Історія України. Нове бачення: У 2-х т. – К., 1996.
 Історія України (Під ред. Ю.Зайцева). – Львів, 1996.
 Історія України (Під ред. В. А.Смолія). – К., 1997.
 Кормич Л. І., Багацький В. В. Історія України. – К., 2006.
 Крип'якевич І. Велика історія України: У 2-х т. – К., 1995.
 Крип'якевич І. Історія України. – К., 1992.
 Культура українського народу. Навч. посібник. – К., 1994.
 Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2-х т. – К., 1995.
 Рибалка І. К. Історія України. – Ч.1. – Харків, 1995; – Ч.2 -Харків, 1997.
 Субтельний Орест. Україна: Історія. – К., 1993.
 Чмихов М. О. Давня культура. Навч. посібник. – К., 1994.

Монографії, статті та дослідження

- Антонович В. Про козацькі часи на Україні. – К., 1991.
 Бантыш-Каменский Д. М. История Малой России. – К., 1993.
 Брайчевський М. Конспект історії України. – К., 1993.
 Верстюк В. Ф., Дзюба Е. Н., Непринцев В. Ф. История Украинской ССР: Хронолог, справ. – К., 1990.
 Голобуцький В. О. Економічна історія Української РСР. – К., 1970.
 Грушевський М. С. Ілюстрована історія України: Репринтне відтворення видання 1913 р. – К., 1991.
 Грушевський М. С. Історія України-Руси: У 11 т., 12 кн. – К., 1991.
 Грушевський М. С. Очерк истории украинского народа. – К., 1990.
 Гунчак Т. Україна: перша половина ХХ ст. – К., 1993.
 Довгопол В. М., Литвиненко М. А., Лях Р. Я. Джерелознавство історії Української РСР. – К., 1986.
 Довідник з історії України. – К., 1996.
 Дорошенко Д. І. Нарис історії України. – Т.1-2. – Львів, 1991.
 Єфименко А. Я. Очерк истории украинского народа. – К., 1990.
 Жуковський А., Субтельний О. Нарис історії України. – Львів, 1991.
 Зарубіжні українці. – К., 1991.
 Ісаєвич Я. Україна давня і нова. Народ, релігія, культура. – Львів, 1996.
 Історія Русів (пер. І. Драча). – К., 1991.
 Історія України в особах. ІХ – ХУІІІ ст. – К., 1993.
 Історія українського війська. – Львів, 1992.
 Історія Української РСР: У 8 т., 10 кн. – К., 1977 – 1979.
 История Украинской ССР: В10 т. – К., 1981 – 1985.
 История государства и права Украинской ССР. – К., 1987. – Т.І – ІІ.
 Історія народного господарства Української РСР. – Т. 1; 2; 3, кн. 1, 2. – К., 1983 – 1987.
 Історія міст і сіл Української РСР: У 26 т. – К., 1967 – 1974.

- Историография истории Украинской ССР. – К., 1987.
- Історія української літератури: У 2-х т. – К., 1987.
- Історія українського мистецтва: У 6 т. – К., 1969.
- Історія української музики: У 6 т. – К., 1989.
- Історія філософії на Україні: У 3-х т. – К., 1987.
- Коваль М. В., Кульчицький С. В., Курносів Ю. О. Історія України. – К., 1992.
- Коваленко Л. А. Істориографія історії Української РСР від найдавніших часів до Великої Жовтневої соціалістичної революції. – К., 1983.
- Котляр М. Ф. Грошовий обіг на території України доби феодалізму. – К., 1971.
- Котляр М. Ф., Смолий В. А. Історія в жизнеописаниях. – К., 1990.
- Котляр М. Ф., Смолий В. А. Історія в життєписах. – К., 1994.
- Костомаров Н. И. Исторические произведения; Автобиография. – 2-е изд. – К., 1990.
- Культура і побут населення України. – К., 1991.
- Лисяк-Рудницький І. Історичні есе: У 2-х т. – К., 1994.
- Марченко М. Л. Українська історіографія (з найдавніших часів до середини ХІХ ст.). – К., 1959.
- Маршрутами історії. – К., 1990.
- Минуле України: відновлені сторінки. – К., 1991.
- Наумко В. И., Миронов В. В. Культура и быт украинского народа: Учеб. пособие. – К., 1977.
- Нельговський Ю. П., Степовик Д. В., Членова Л. Г. Українське мистецтво. Від найдавніших часів до початку ХХ ст. – К., 1976.
- Очерки развития социально-классовой структуры УРСР. 1917 – 1937. – К., 1987.
- Про минуле заради майбутнього. – К., 1989.
- Рабочий класс Украинской ССР: традиции и современность. – К., 1986.
- Розвиток прогресивної філософської думки російського, українського та білоруського народів у ХVІІ – ХVІІІ ст. – К., 1978.
- Станішевський Ю. Р. Театр, народжений революцією: Нариси історії української радянської театральної культури. 1917 – 1987 рр. – К., 1987.
- Сторінки історії Української РСР: факти, проблеми, люди: Посібник для вчителів. – К., 1990.
- Торжество історичної справедливості. Закономірність возз'єднання західноукраїнських земель в єдиній Українській Радянській державі. – Л., 1968.
- Турченко Ф.Т. Новітня історія України. Ч.1 (1917 – 1945 рр.). – К., 1994.
- Шреєр-Ткаченко О. Я. Історія української музики. – К., 1980.

Опубліковані джерела

Акт проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради Української РСР «Про проголошення незалежності України». // Радянська Україна. – 1991. – 31 серпня.

Боевое братство народов. Дружба и массовый героизм народов СССР в боях за Советскую Украину в Великой Отечественной войне. Документы и материалы. – К., 1984.

Большевистские организации Украины в период установления и укрепления Советской власти. Ноябрь 1917 – апрель 1918. Сб. документов и материалов. – К., 1962.

Боротьба за возз'єднання Західної України з Українською РСР. 1907 – 1939. Зб. документів. – К., 1979.

Боротьба трудящих Буковини за соціальне і національне визволення і возз'єднання з Українською РСР. 1917 – 1940. Документи і матеріали. – Чернівці, 1958.

Великая Октябрьская социалистическая революция на Украине. Сб. документов и материалов: В 3-х т. – К., 1957.

Великий українець: Матеріали з життя та діяльності М. С. Грушевського. – К., 1992. /Хто такі українці і чого вони хочуть/.

Величко Самійло. Літопис. – К., 1991. – Т. 1, 2.

Возз'єднання українського народу в єдиній Українській радянській державі. Зб. документів і матеріалів. – К., 1949.

Воссоединение Украины с Россией. Документы и материалы: В 3-х т. – М., 1953.

Всеобщая стачка на Юге России в 1903 г. Сб. документов. – М., 1958.

Гайдамацький рух на Україні в XVIII ст. Зб. документів. – К., 1970.

Гражданская война на Украине. 1918 – 1920. Сб. документов и материалов: В 3-х т., 4 кн. – К., 1967.

Грамоти XIV ст. – К., 1974.

Декларація про державний суверенітет України: Прийнята Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 р. // Україна. – 1990. – № 31.

Документы Богдана Хмельницкого. – К., 1961.

Документы об освободительной войне украинского народа 1648 – 1654. – К., 1965.

Законодательные акты Великого княжества Литовского XV – XVI вв.: Сб. материалов. – Л., 1936.

Зародження робітничого класу на Україні. Середина XVIII ст. – 1861. – Зб. документів і матеріалів. – К., 1989.

З архівів ВУЧК, ГПУ, НКВД, КГБ. – К., 1995.

Избранные общественно-политические и философские произведения украинских революционных демократов XIX века. – М., 1955.

- Історія колективізації сільського господарства Української РСР. Зб. документів і матеріалів: У 3 т. – К., 1962 – 1971.
- Історія України в документах і матеріалах: У 3-х т. – К., 1951.
- Історія України в документах і матеріалах. – К., 1946.
- Итоги Всесоюзной переписи населения 1959 года. Украинская ССР. – М., 1963.
- Итоги Всесоюзной переписи населения. 1970 г.: В 7 т. – М., 1972 – 1974.
- Киевщина в годы Великой Отечественной войны. 1941 – 1945. Сб. документов. – К., 1963.
- Кирило-Мефодієвське товариство: У 3 т. – К., 1990.
- Коліївщина 1768: Матеріали ювіл. сесії, присв. 200-річчю повстання. – К., 1970.
- Комітети незаможних селян України (1920 – 1933). Зб. документів і матеріалів. – К., 1963.
- Конституція України. – К., 1996.
- Літопис Гадяцького полковника Григорія Грабянки. – К., 1992.
- Літопис Самовидця: У 2-х т. – К., 1991.
- Летопись событий в Юго-Западной Руси в XVII ст. Составил Самоил Величко, бывший канцелярист Войска Запорожского: У 2-х т. – К., 1848.
- Луганщина в годы Великой Отечественной войны (1941 – 1945 гг.). Сб. документов и материалов. – Донецк, 1969.
- Львівщина у Великій Вітчизняній війні (1941 – 1945). Зб. документів і матеріалів. – Львів, 1968.
- Народне господарство Української РСР в 1970 р. Ст. щорічник. – К., 1971.
- Народне господарство Української РСР в 1979 р. Ст. щорічник. – К., 1980.
- Німецько-фашистський окупаційний режим на Україні: Зб. документів і матеріалів. – К., 1963.
- Общественно-политическое движение на Украине в 1856 – 1862 гг. Сб. документов. – К., 1963.
- Одесская область в Великой Отечественной войне 1941 – 1945 гг. Документы и материалы. – Одесса, 1970.
- Описи Київського намісництва кінця XVIII ст. – К., 1991.
- Опис Новгород-Сіверського намісництва (1779 – 1781). – К., 1931.
- Опис Харківського намісництва кінця XVIII ст. – К., 1991.
- Опис Чернігівського намісництва. – Чернігів, 1881.
- Отмена крепостного права на Украине. Сб. документов и материалов. – К., 1961.
- Переписні книги 1666 року. – К., Археографічна комісія. 1933.
- Повість минулих літ. – К., 1982.
- Повстання селян у селі Турбях (1789 – 1793): Матеріали до історії селянських повстань на Україні. – К., 1988.

Полное собрание русских летописей. – М., 1962. (Никоновская летопись).
Т.1. Лаврентьевская летопись. Т.2. Ипатьевская летопись.

Промышленность и рабочий класс Украинской ССР в период восстановления народного хозяйства (1921 – 1925 гг.). Сб. документов и материалов. – К., 1964.

Промышленность и рабочий класс Украинской ССР в период построения фундамента социалистической экономики (1926 – 1932 гг.). Сб. документов и материалов. – К., 1966.

Промышленность и рабочий класс Украинской ССР. 1933 – 1941. Сб. документов и материалов: У 2-х т. – К., 1977.

Промышленность и рабочий класс Украинской ССР. 1946 – 1950. Сб. документов и материалов. – К., 1980.

Промышленность и рабочий класс Украинской ССР. 1951 – 1958. Сб. документов и материалов. – К., 1984.

Промышленность и рабочий класс Украинской ССР. 1959 – 1965. Сб. документов и материалов. – К., 1987.

Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни, (листопад 1918 – 1920): У 2-х т. – К., 1957 – 1962.

Рабочее движение в XIX в. Сб. документов и материалов. – М., 1950.

Рабочее движение на Украине в годы революционного подъема 1910 – 1914 гг.: Сб. документов и материалов. – К., 1959.

Рабочее движение на Украине в период первой мировой империалистической войны. Июль 1914 – февраль 1917 гг. Сб. документов и материалов. – К., 1966.

Революция на Украине по мемуарам белых. – К., 1990.

Революция 1905 – 1907 гг. на Украине. Сб. документов и материалов: В 2-х т. – К., 1955.

Робітничий контроль і націоналізація промисловості на Україні. Березень 1917 р. – березень 1921 р. Зб. документів і матеріалів. – К., 1957.

Робітничий рух на Україні. Становище та боротьба робітничого класу. 1861 – 1884. Зб. документів і матеріалів. – К., 1986.

Робітничий рух на Україні. (1885 – 1894). Зб. документів і матеріалів. – К., 1990.

Робітничий рух на Україні в роки реакції (червень 1907 – жовтень 1910 рр.). Зб. документів і матеріалів. – К., 1965.

Русалка Дністровая. Документи і матеріали. – К., 1950.

Народне господарство Української РСР. Стат. щорічник. 1957 р. – К., 1958.

Народне господарство Української РСР. Стат. зб. – К., 1957.

Народне господарство Української РСР в 1965 р. Ст. щорічник. – К., 1966.

Сборник летописей, относящихся к истории Южной и Западной Руси. – К., 1888.

Свод постановлений Черниговского Губернского Земского собрания (XIX-XXXV). 1883 – 1899 / Выпуск III. Чернигов, 1903.

Селянський рух на Буковині в 40-х роках XIX ст.: Зб. документів. – К., 1949.

Селянський рух на Україні. Середина XVIII – I пол. XIX ст. Зб. документів. – К., 1978.

Селянський рух на Україні. 1826 – 1849. Середина XVIII – I пол. XIX ст. Зб. документів. – К., 1985.

Селянський рух на Україні. 1850 – 1861. Зб. документів. – К., 1988.

Сільське господарство УРСР. Ст. збірник. – К., 1970.

Слово о полку Игореве. – М., 1975.

Советская Украина в годы Великой Отечественной войны 1941 – 1945. Документы и материалы. В 3-х т. – К., 1980.

Седов В. В. Восточные славяне в VI – XIII вв. – М., 1982.

Степи Евразии в эпоху средневековья. – М., 1981.

Суспільно-політичний розвиток західних областей УРСР. 1939 – 1989. Зб. документів і матеріалів. – К., 1989.

Тарас Шевченко: Документи і матеріали. 1804 – 1963. – К., 1963.

Тереножкин А. И. Киммерийцы. – К., 1976.

Україна багатопартійна: Програмні документи нових партій. – К., 1991.

Український народ у Вітчизняній війні 1812 р.: Зб. документів. 1948.

Українські народні думи та історичні пісні. – К., 1955.

Україна перед визвольною війною 1648 – 1654 рр.: Зб. документів (1639 – 1648 рр.). – К., 1946.

Україна за п'ятдесят років (1907 - 1967). Ст. довідник. – К., 1967.

Українська РСР на міжнародній арені. Зб. документів і матеріалів. 1962 – 1970 рр. – К., 1977.

Українська РСР на міжнародній арені. Зб. документів і матеріалів. 1944 – 1961 рр. – К., 1963.

Українська Центральна Рада. Документи і матеріали: У двох томах. Т. 1. – К., 1996; Т. 2. – К., 1997.

Устим Кармелюк: Зб. документів. – К., 1948.

Харьковщина в годы Великой Отечественной войны (июнь 1941 – 1943). Сб. документов и материалов. – Харьков, 1965.

Хрестоматія з історії Української РСР. В 2-х т. – К., 1959.

Хрестоматія «Українознавство». Кн.1. – К., 1996.

Хрестоматія «Українознавство». Кн.2. – К., 1997.

Хроника революционного рабочего движения на Украине (1900 – 1917). – К., 1987.

Черниговщина в период Великой Отечественной войны (1941 – 1945 гг.). – К., 1978.

Чорнобильська трагедія. Документи і матеріали. – К., 1996.

- Чотири універсали. – К., 1990.
 Шовкопляс І. Г. Кам'яний вік на території Української РСР. – К., 1962.
 Шрамко Б. А. Вельское городище скифской эпохи (город Гелон). – К., 1987.
 Шрамко Б. А. Древности Северского Донца. – Харьков, 1962.
 Энеолит СССР. – М., 1982.
 Этническая карта территории Украинской ССР в I тыс. н. э. – К., 1985.

Література та джерела до окремих тем

Тема 1

- Агбунов М. В. Путешествие в загадочную Скифию. – М., 1989.
 Андрух С. И., Тощев Г. Н. Могильник Мамай-гора. Книга I. – Запорожье, 1999.
 Археология СССР. Энеолит. – М., 1982.
 Археологія Української РСР: У 3-х т. – К., 1985 – 1986.
 Баран В. Д. Черняхівська культура. – К., 1981.
 Баран В. Д., Козак Д. Н., Терпиловський Р. В. Походження слов'ян. – К., 1991.
 Березанская С. С. Северная Украина в эпоху бронзы. – К., 1982.
 Березанская С. С., Отрощенко В. В., Чередниченко Н. Н., Шарафутдинова И. Н. Культура эпохи бронзы на территории Украины. – К., 1986.
 Бессонова А. О. Религиозные представления скифов. – К., 1983.
 Брайчевський М. Ю. Походження Русі. – К., 1963.
 Винокур І., Трубчанінов С. Давня і середньовічна історія України. – К., 1996.
 Греков Б. М. Скифы. – М., 1971.
 Давня історія України. – Кн.1. – К., 1994.
 Давня історія України. – Кн.2. – К., 1995.
 Даниленко В. Н. Неолит Украины. – К., 1974.
 Залізник Л. Нариси стародавньої історії України. – К., 1994.
 Ильинская В. А., Тереножкин А. И. Скифия VII – IV вв. до н. э. – К., 1983.
 Кадеев В. И. Очерки истории экономики Херсонеса Таврического I – IV веков нашей эры. – Харьков, 1970.
 Кадеев В. И. Херсонес Таврический в первых веках нашей эры. – Харьков, 1981.
 Колотухин В. А., Тощев Г. Н. Курганные древности Крыма. – Запорожье, 2000.
 Карышковский П. О., Клейман И. Б. Древний город Тира. – К., 1985.

- Кругликов И. Т. Античная археология. – М., 1984.
- Ляпушкин И. И. Днепровское лесостепное Левобережье в эпоху железа. – М., 1961.
- Максимов Е. В. Зарубинецкая культура на территории УССР. – К., 1982.
- Мозолевський Б. Скіфський степ. – К., 1983.
- Мурзин В. Ю. Происхождение скифов: основные этапы формирования скифского этноса. – К., 1990.
- Мурзин В. Ю., Павленко Ю. В. Формирование ранне-классового общества на территории Украины. – К., 1989.
- Михеев В. К. Подонье в составе Хазарского каганата. – Харьков, 1985.
- Петров В. П. Етногенез слов'ян. – К., 1972.
- Петров В. Походження українського народу. – К., 1992.
- Рыбаков Б. А. Геродотова Скифия. – М., 1979.
- Рыбаков Б. А. Язычество древних славян. – М., 1981.
- Седов В. В. Восточные славяне в –VI – XIII вв. – М., 1982.
- Смолій В. А., Гуржій О. І. Як і коли почала формуватися українська нація? – К., 1991.
- Степи Евразии в эпоху средневековья. – М., 1981.
- Тереножкин А. И. Киммерийцы. – К., 1976.
- Чмихав М., Кравченко Н., Черняков І. Археологія та стародавня історія України. – К., 1991.
- Шовкопляс І. Г. Кам'яний вік на території Української РСР. – К., 1962.
- Шрамко Б. А. Вельское городище скифской эпохи (город Гелон). – К., 1987.
- Шрамко Б. А. Древности Северского Донца. – Харьков, 1962.
- Энеолит СССР. – М., 1982.
- Этническая карта территории Украинской ССР в I тыс. н. э. – К., 1985.

Тема 2

- Історія України в документах і матеріалах. – Т.І. Київська Русь і феодалні князівства XII – XIII ст. – К., 1946.
- Літопис Руський за Іпатіївським списком. – К., 1989.
- Памятники истории Киевского государства IX – XII вв. – Л., 1936.
- Повесть временных лет. – М.; Л., 1950.
- Русская правда. – М., 1940 – 1963. – Т. 1 – 3.
- Брайчевський М. Ю. Утвердження християнства на Русі. – К., 1989.
- Висоцький С. Княгиня Ольга і Анна Ярославна – славні жінки Київської Русі. – К., 1991.
- Довженок В. И. Землеробство Древньої Русі. – К., 1961.
- Древняя Русь. Город, замок, село. – М., 1985.
- Запровадження християнства на Русі. – К., 1988.

- Земли Южной Руси в IX – XIV вв. (История и археология). – К., 1985.
 История культуры Древней Руси: В 2 т. – М., 1948 – 1951. – Т.1, 2.
 Как была крещена Русь. – 2-е изд. – М., 1989.
 Котляр М. Ф., Смолій В. А. Історія в життєписах. – К., 1994.
 Культурное наследие Древней Руси. Истоки. Традиции. – М., 1976.
 Новосельцев А. П., Пашуто В. Т., Черепний Л. В., Шушарин В. П., Шапок Я. Н. Древнерусское государство и его международное значение. – М., 1965.
 Пашуто В. Т., Флоря Б. Н., Хорошкевич А. Л. Древнерусское государство и исторические судьбы восточного славянства. – М., 1982.
 Рыбаков Б. А. Древняя Русь. – М., 1948.
 Рыбаков Б. А. Древняя Русь. Сказания. Былины, летописи. – М., 1968.
 Сахаров А. Н. Дипломатия Древней Руси: IX – первая половина X вв. – М., 1980.
 Свердлов М. Б. Генезис и структура феодального общества в Древней Руси. – Л., 1983.
 Творогов О. В. Литература Древней Руси. – М., 1981.
 Толочко П. П. Древнерусский феодальный город. – К., 1989.
 Толочко П. П. Древний Киев. – К., 1983.
 Толочко П. П. Київська Русь. – К., 1996.
 Толочко П. П. Історичні портрети. Із історії давньоруської і європейської політики X – XII ст. – К., 1990.
 Фреянов П. Я. Киевская Русь: Очерки социально-экономической истории. – Л., 1980.
 Шекера І. М. Київська Русь XI ст. у міжнародних відносинах. – К., 1967.
 Юшков С. В. Общественно-политический строй и право Киевского государства. – М., 1949.

Тема 3

- Історія України в документах і матеріалах. – Т. 1. Київська Русь і феодальні князівства XII – XIII ст. – К., 1946.
 Галицько-Волинський літопис // Жовтень. – 1982. – № 7. – С.13 – 91.
 Слово о полку Ігоревім. – К., 1982.
 Геньсорський А. І. Галицько-Волинський літопис. – К., 1961.
 Греков Б. Д. Золотая Орда и ее падение – М., 1950.
 Греков Б. Д. Киевская Русь. – М., 1953.
 Заремба С. З. Куликовська битва та її історичне значення. – К., 1980.
 Котляр М. Ф. Галицька Русь у другій половині XIV – першій чверті XV ст. – К., 1968.
 Котляр М.Ф. Данило Галицький. - К., 1979.

- Котляр Н. Ф. Формирование территории и возникновение городов Галицко-Волынской Руси. – К., 1985.
- Крип'якевич І. П. Галицько-Волинське князівство. – К., 1984.
- Кучкин В. А. Русь под игом: как это было? – М., 1991.
- Лихачев Д. С. Слово о полку Игореве: Ист.-лит. очерк. – М., 1976.
- Логвин Г. Украинское искусство X – XIII вв. – М., 1968.
- Мавродин В. В. Народные восстания в Древней Руси XI – XIII вв. – М., 1961.
- Маркс К. Хронологические выписки // Архив Маркса и Энгельса. – М., 1938. – Т. 5.
- Марченко М. Л. Історія української культури. З найдавніших часів до середини XVII ст. – К., 1961.
- Пашуто В. Т. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. – М., 1986.
- Рыбаков Б. А. Киевская Русь и русские княжества XII – XIII ст. – М., 1982.
- Софроненко К. А. Общественно-политический строй Галицко-Волынской Руси XI – XIII вв. – М., 1985.
- Толочко П. П. Киев и Киевская земля в эпоху феодальной раздробленности XII – XIII вв. – К., 1980.
- Федоров-Давыдов Г. Б. Общественный строй Золотой Орды. – М., 1973.

Теми 4 – 6

- Бевзо Б. А. Львівський літопис і Острозький літописець. – К., 1970.
- Боплан Г. Л. Опис України. – К., 1990.
- Боплан Г. Л. Опис України. Меріме Проспер. Українські козаки та їхні останні гетьмани; Богдан Хмельницький. – Львів, 1990.
- Іван Вишенський. Твори. – К., 1976.
- Воссоединение Украины с Россией: Документы и материалы: У 3 т. – М., 1953. – Т. 1.
- Законодательные акты Великого княжества Литовского XV – XVI вв.: Сб. материалов. – Л., 1936.
- Історія України в документах і матеріалах. – Т. 3. Визвольна боротьба українського народу проти гніту шляхетської Польщі і приєднання України до Росії (1569 – 1654 роки). – К., 1951.
- Летопись событий Юго-Западной России в XVII ст. Составил Самоил Величко, бывший канцелярист Канцелярии Войска Запорожского. – К., 1848. – Т. I.
- Мемуары, относящиеся к истории Южной Руси. – К.: Тип. Г. Т. Корчак-Новицкого, 1890. – Вып. 1; К., 1896. – Вып. 2 (первая половина XVII ст.).
- Україна перед визвольною війною 1648 – 1654 рр.: Зб. документів (1639 – 1648 рр.). – К., 1946.
- Українські народні думи та історичні пісні. – К., 1955.

Шевальє П. Історія війни козаків проти Польщі з розвідкою про їхнє походження, країну, звичаї, спосіб правління та релігію і другою розвідкою про перекопських татар. – К., 1960.

Алекберли М. Хотинская война (1621 г.) – Черновицы, 1957.

Андрущенко В. Л., Федосов В. М. Запорізька Січ як український феномен. – К., 1995

Антонович В. Про козацькі часи в Україні. – К., 1991.

Апанович О. Розповіді про запорізьких козаків. – К., 1991.

Апанович О. Гетьмани України і кошові отамани Запорізької Січі. – К., 1993.

Баранович А. И. Украина накануне освободительной войны середины XVII в. (Социально-экономические предпосылки войны). – М., 1959.

Бойко І. Д. Селянство України в другій половині XVI ст. – першій половині XVII ст. – К., 1963.

Бромлей Ю. В. Очерки теории этноса. – М., 1983.

Голобуцкий В. А. Запорожское казачество. – К., 1957.

Грабовецький В. В. Антифеодальна боротьба карпатського опришківства XVI – XIX ст. – Львів, 1966.

Дзюба Е. Н. Просвещение на Украине и его роль в укреплении связей украинского народа с русским и белорусским. Вторая половина XVI – первая половина XVII в. – К., 1987.

Жолтовський П. Визвольна боротьба українського народу в пам'ятках мистецтва XVI – XVIII ст. – К., 1958.

Жолтовський П. М. Художнє життя на Україні в XVI – XVIII ст. – К., 1983.

Загайко П. К. Українські письменники-полемісти кінця XVI – початку XVII ст. в боротьбі проти Ватікану і унії. – К., 1957.

Ісаєвич Я. Д. Братства та їх роль в розвитку української культури XVI – XVIII ст. – К., 1966.

Каргалов В. В. Конец ордынского ига. – М., 1984.

Крип'якевич І. П. Джерела з історії Галичини періоду феодалізму. – К., 1962.

Леп'явко С. Козацькі війни кінця XVI ст. в Україні. – Чернігів, 1996.

Линниченко И. Юридические нормы шляхетского землевладения и судьбы древнерусского боярства в Юго-Западной Руси XIV – XVI вв. – К., 1892.

Любавский М. К. Областное деление и местное управление Великого княжества Литовского. – М., 1893.

Максименко М. «Русская правда» и литовско-русское право – К., 1904.

Мединський Є. М. Братські школи України і Білорусії в XVI – XVII ст. – К., 1998.

Михайлина П. В. Визвольна боротьба трудового населення міст України (1549 – 1654). – К., 1975.

Мисик Ю. А., Плохій С. М., Стороженко І. С. Як козаки воювали: історичні розповіді про запорізьке козацтво. – Дніпропетровськ, 1990.

Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576 – 1636). – К., 1990.

Мишко Д. І. Соціально-економічні умови формування української народності. – К., 1993.

Музиченко П. Історія держави і права України. Ч. 1., Одеса, 1997.

Овсійчук В. А. Українське мистецтво XIV – першої половини XVII ст. – К., 1985.

Пашук А. І. Іван Вишенський – мислитель і борець. – Л., 1990.

Санін Г. А. Отношения России и Украины с Крымским ханством в середине XVII века. – М., 1987.

Сас П. М. Феодальные города Украины в конце XV – 60-х годах XVI в. – К., 1989.

Сергійчук В. Байда-Вишневецький – ратник української землі. – Дніпро, 1989. - № 2

Степовик Д. В. Українська графіка XVI – XVIII ст. – К., 1982.

Українська література та інші слов'янські літератури XVI – XVII ст. – К., 1984.

Філософія Відродження на Україні. – К., 1990.

Шабульдо Ф. М. Земли Юго-Западной Руси в составе Великого княжества Литовского. – К., 1987.

Швидько А. К. Социально-экономическое развитие городов Украины в XVI – XVII в. – Днепропетровск, 1989.

Щербак В. О. Антифеодальні рухи на Україні напередодні визвольної війни 1648 – 1654 рр. – К., 1989.

Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків: У 3-х т. – Львів, 1990 – 1991.

Яременко П. К. Іван Вишенський. – К., 1982.

Яременко П. К. Мелетій Смотрицький: Життя і творчість. – К., 1986.

Тема 7

Воссоединение Украины с Россией: Документы и материалы: У 3-х т. – М., 1963.

Документы Богдана Хмельницкого (1648 – 1657). – К., 1991.

Документы об освободительной войне украинского народа 1648 – 1654 гг. – К., 1965.

Навіки разом: Матеріали і документи про святкування 325-річчя возз'єднання України з Росією. – К., 1979.

Бойко І. Переяславська Рада та її історичне значення. – К., 1963.

Грабовецький В. Західноукраїнські землі в період народовизвольної війни 1648 – 1654 рр. – К., 1982.

Голобуцький В. А. Дипломатическая история освободительной войны украинского народа (1648 – 1654). – К., 1962.

Замлинский В. А. Богдан Хмельницкий. – М., 1999.

Касименко О. К. Російсько-українські взаємовідносини 1648 – початку 1654 рр. – К., 1965.

Костомаров Н. Богдан Хмельницкий. Ист. монография. – Птб., 1894.

Крип'якевич І. П. Богдан Хмельницький. – 2-е вид., випр. і доповн. – Львів, 1980.

Кучернюк М. Ф. Джерела про російсько-українські політичні зв'язки в роки визвольної війни українського народу (1648 – 1654). – Львів, 1980.

Маркс К. Конспект книги Бакуніна «Державність і анархія» // Маркс К., Енгельс Ф. Твори. – Т. 18. С. 555 – 596.

Освободительная война 1648 – 1654 гг. и воссоединение Украины с Россией. – К., 1954.

Пинчук Ю. А. Роль народных масс в освободительной войне 1648 – 1654 гг. и воссоединении Украины с Россией. – К., 1986.

Смолій В. А., Степанков В. С. Богдан Хмельницький: хроніка життя та діяльності. – К., 1994.

Степанков В. С. Антифеодальна боротьба в роки визвольної війни та її вплив на формування української держави (1648 – 1654). – К., 1991.

Шевченко Ф. П. Політичні та економічні зв'язки України з Росією в середині XVII ст. – К., 1969.

Тема 8

Літопис Самовидця. – К., 1971.

Переписні книги. – К., 1933.

Борисенко В. Й. Соціально-економічний розвиток Лівобережної України в другій половині XVII ст. – К., 1986.

Ігнатенко П. И. Общественно-политическая мысль на Украине во второй половине XVII – середине XVIII века. – Днепропетровск, 1982.

Жолтовський П. М. Український живопис XVII – XVIII ст. – К., 1978.

Костомаров Н. И. Исторические монографии и исследования. Книга шестая. – Т. XV. Руина. Гетманство Брюховецкого, Многогрешного, Самойловича. – Т. XVI. Мазепа и мазепинцы. – Спб., 1905.

Романовский В. А. Перепись населения Левобережной Украины 1666 года, ее организация и критическая оценка. – Ставрополь, 1967.

Слюсарский А. Г. Социально-экономическое развитие Слобожанщины XVII – XVIII вв. – Харьков, 1964.

Смолій В. А. Формування соціальної свідомості народних мас України в ході класової боротьби (II половина XVII – XVIII ст). – К., 1985.

Смолій В. А., Гурій О. І. Як і коли почала формуватися українська нація. – К., 1991.

Софроненко К. А. Малороссийский приказ Русского государства второй половины XVII и начала XVIII века. – М., 1970.

Стецюк К. І. Народні рухи на Лівобережній і Слобідській Україні в 50-х – 70-х роках XVII ст. – К., 1960.

Федоренко П. К. Рудни Левобережной Украины в XVII – XVIII вв. – М., 1960.

Яворницький Д. І. Іван Дмитрович Сірко, славний кошовий отаман війська запорізьких козаків. – Дніпропетровськ, 1990.

Яковлева Т. Гетьманщина в другій половині 50-х років XVII століття (Причини і початок Руїни) – К., 1998.

Тема 9

Величко Самійло. Літопис. – Т. 1. – К.: Дніпро, 1991.

Летопись событий в Юго-Западной России. Составил Самоил Величко, бывший канцелярист Канцелярии Войска Запорожского. – К., 1855. – Т. 2.

Летопись Грабянки. – К., 1854.

Сбоник летописей, относящихся к истории Южной и Западной Руси. – К., 1888.

Апанович О. М. Збройні сили України першої половини XVIII ст. – К., 1969.

Баранович А. И. Магнатское хозяйство на юге Волыни в XVIII в. – М., 1955.

Борщак І. Мазепа. Орлик. Войнаровський. – Львів, 1991.

Грабовецький В. В. Селянський рух на Прикарпатті в другій половині XVII – першій половині XVIII ст. – К., 1962.

Гуржий А. И. Эволюция феодальных отношений на Левобережной Украине в первой половине XVIII в. – К., 1986.

Дядиченко В. А. Нариси суспільно-політичного устрою Лівобережної України кінця XVII – початку XVIII ст. – К., 1959.

Маркевич А. П. Великий подвиг: К 250-летию Полтавской битвы. – К., 1959.

Маркина В. А. Крестьяне Правобережной Украины. Конец XVII – 60-е годы XVIII ст. – К., 1971.

Пономарьов О. М. Розвиток капіталістичних відносин у промисловості України XVIII ст. – Л., 1971.

Сергієнко Г. Я. Визвольний рух на Правобережній Україні в кінці XVII і початку XVIII ст. – К., 1963.

- Тарле Е. Северная война и шведское нашествие на Россию. – М., 1958.
 Шутой В. Е. Борьба народных масс против нашествия армии Карла XII. 1700 – 1709. – М., 1958.

Тема 10

- Архів Коша Нової Запорізької Січі. Опис справ 1713 – 1776. – К., 1994.
 Архив Юго-Западной России, изданный Временной комиссией для разбора древних актов. Акты о гайдамаках (1700 – 1768). – К., 1876. – Ч. 3. – Т. 3.
 Гайдамацький рух на Україні в XVIII ст.: Зб. документів. – К., 1970.
 Класова боротьба селянства Східної Галичини (1772 – 1849 pp.): Документи і матеріали. – К., 1974.
 Опис Новгород-Сіверського намісництва (1779 – 1881). – К., 1931.
 Описи Київського намісництва 70 – 80-х років XVIII ст.: Описово-статистичні джерела. – К., 1989.
 Повстання селян у селі Турбаях (1789 – 1793): Матеріали до історії селянських повстань на Україні. – К., 1932.
 Путро А. И. Левобережная Украина в составе Российского государства во второй половине XVIII века: Некоторые вопросы социально-экономического и общественно-политического развития. – К., 1988.
 Селянський рух на Україні. Середина XVIII - перша чверть XIX ст.: Зб. документів і матеріалів. – К., 1978.
 Шафонський А. Черниговского наместничества топографическое описание с кратким географическим и историческим описанием Малой России, из частей коей оно наместничество составлено. – К., 1851.
 Білецький О. П. Українське мистецтво другої половини XVII – XVIII століть. – К., 1981.
 Голобуцький В. О. Запорізька Січ в останні часи свого існування. 1734 - 1775. – К., 1961.
 Голобуцький В. А. Черноморское казачество. – К., 1956.
 Гуржій І. О. Повстання селян у Турбаях (1789 – 1793). – К., 1950.
 Гуржій І. О. Семен Гаркуша. – К., 1962.
 Дружинина Е. И. Северное Причерноморье в 1775 – 1800 гг. – М., 1959.
 Коліївщина 1768: Матеріали ювілейної сесії, присвяченої 200-річчю повстання. – К., 1970.
 Литвиненко М. А. Джерела історії України XVIII ст. – Харків, 1970.
 Лола О. П. Гайдамацький рух на Україні. 20 – 60-ті pp. XVIII ст. – К., 1965.
 Миркина В. А. Магнатское поместье Правобережной Украины второй половины XVIII ст. (Социально-экономическое развитие). – К., 1961.
 Ничик В. М. Феофан Прокопович. – М., 1977.

- Пільгук І. Григорій Сковорода. – К., 1972.
 Поліщук Ф. М. Григорій Сковорода: Життя і творчість. – К., 1978.
 Смолій В. А. Возз'єднання Правобережної України з Росією. – К., 1978.
 Тимофеєнко В. І. Города Северного Причорноморья во второй половине XVIII ст. – Ужгород, 1962.
 Шульга І. Г. Соціально-економічний розвиток Закарпатської України в другій половині XVIII ст. – Ужгород, 1962.

Тема 11

- Хрестоматія з історії Української РСР: У 2-х т. – К., 1959.
 Хрестоматія «Українознавство». Кн.1. – К., 1996.
 Хрестоматія «Українознавство». Кн.2. – К., 1997.
 Білецький О. П. Українське мистецтво II пол. XVII – XVIII ст. – К., 1981.
 Ігнатенко П. И. Общественно-политическая мысль на Украине в II пол. XVII – середине XVIII ст. – Днепропетровск, 1982.
 Дядиченко В. А. Нариси суспільно-політичного устрою Лівобережної України кінця XVII – поч. XVIII ст. – К., 1959.
 Жолковський П. М. Український живопис XVII – XVIII ст. – К., 1978.
 Жолковський П. М. Визвольна боротьба українського народу в пам'ятках мистецтв XVII – XVIII ст. – К., 1958.
 Історія України в особах. IX – XVIII ст. – К., 1993.
 Культура і побут населення України. – К., 1991.
 Литвиненко М. А. Джерела історії України XVIII ст. – Харків, 1970.
 Нельговський Ю. П., Степовик Д. В. Українське мистецтво. Від найдавніших часів до поч. XX ст. – К., 1976.
 Ничик В. М. Феофан Прокопович. – М., 1977.
 Пільгук І. Григорій Сковорода. – К., 1972.
 Поліщук Ф. М. Григорій Сковорода: Життя і творчість. – К., 1978.
 Роль Києво-Могилянської академії в культурній єдності слов'янських народів. – К., 1988.
 Сафонович Ф. Хроніка з літописців стародавніх. – К., 1991.
 Українські народні думи та історичні пісні. – К., 1955.
 Чмихав М. О. Давня культура. Навч. посібник. – К., 1994.
 Шреєр-Ткаченко О. Я. Історія українського мистецтва. – К., 1980.

Тема 12

- Восстание декабристов: Материалы по истории восстания декабристов. – М., Л., 1929. – Т.6.
 Зародження робітничого класу на Україні. Середина XVIII ст. – 1981 р. Збірник документів і матеріалів. – К., 1982.

Избранные социально-политические и философские произведения декабристов. – Т. 2. Южное общество. – К., 1982.

Избранные социально-политические и философские произведения декабристов. – Т. 3. Общество соединения славян. Декабристы в Сибири. О влиянии декабристов на развитие русской общественной мысли. – М., 1955.

История русов или Малой России. – М., 1846.

Історія русів (Україн, переклад Івана Драча). – К., 1991.

Кирило-Мефодіївське товариство: У 3-х т. – Т. 1. – К., 1990.

Мемуары декабристов. Южное общество. – М., 1982.

Описи Лівобережної України кінця XVIII – початку XIX ст. – К., 1997.

Русалка Дністровая. (Фотокопія з видання 1837 р.). – К., 1950.

Селянський рух на Буковині в 40-х рр. XIX ст. Зб. документів. – К., 1949.

Селянський рух на Україні 1850 – 1861 рр. Зб. документів. – К., 1988.

Український народ у Вітчизняній війні 1812 р. Зб. документів. – К., 1948.

Устим Кармалюк: Зб. документів. – К., 1948.

Тарас Шевченко. Документи і матеріали. 1814 – 1963. – К., 1963.

Абаліхін Б. С Український народ у Вітчизняній війні 1812 р. – К., 1962.

Герасименко М. П. Аграрні відносини в Галичині. – К., 1959.

Гербільський Г. Ю. Передова суспільна думка в Галичині (30-ті – середина 40-х років XIX ст.). – Львів, 1959.

Грищенко І. А. Економічні зв'язки Північної Буковини з Росією і Наддніпрянською Україною в XIX – на початку XX ст. – Л., 1980.

Гуржій І. О. Боротьба селян і робітників України проти феодално-кріпосницького гніту (з 80-х років XVIII ст. до 1861 р.). – К., 1958.

Гуржій І. О. Розклад феодално-кріпосницької системи в сільському господарстві України першої половини XIX ст. – К., 1954.

Гуржій І. О. Зародження робітничого класу України (кінець XVIII – перша половина XIX ст.). – К., 1958.

Дерев'янкін І. І. Мануфактура на Україні в кінці XVIII – першій половині XIX ст. Текстильне виробництво. – К., 1960.

Дружинина Е. И. Южная Украина. 1800 – 1825 гг. – М., 1970.

Дружинина Е. И. Южная Украина в период кризиса феодализма. 1825 – 1860. – М., 1981.

Дьяков В. А. Освободительное движение в России. 1825 – 1861 гг. – М., 1979.

Зайончковский П. А. Кирилло-Мефодиевское общество (1846 – 1847). – М., 1959.

Затенацький Я. П. Українське мистецтво першої половини XIX ст. – К., 1965.

Канивец В. Кармалюк. – М., 1965.

Когут З. Російський централізм і українська автономія. Ліквідація Гетьманщини (1760 – 1830). – К., 1996.

Кондратюк К. Нариси історії українського національного руху ХІХ ст. – Тернопіль, 1993.

Косачевская Е. М. Восточная Галиция накануне и в период революции 1848 года. – Львов, 1965.

Косачевская Е. М. Н. А. Маркевич. 1804 – 1860: Жизнь и деятельность укр. историка, этнографа, фольклориста и поэта. – Л., 1987.

Лазанская Т. Н. Государственные крестьяне Украины в период кризиса феодально-крепостнической системы. – К., 1989.

Лисенко М. Декабристський рух на Україні. – К., 1954.

Лисенко М. Повстання Чернігівського полку. – К., 1956.

Марахов Г. И. Социально-политическая борьба на Украине в 20 – 40-е годы ХІХ века. – К., 1979.

Марахов Г. И. Социально-политическая борьба на Украине в 50 – 60-е годы ХІХ века. – К., 1981.

Медведська Л. О. Павло Іванович Пестель. – К., 1964.

Мельник Л. Г. Технічний переворот на Україні у ХІХ ст. – К., 1972.

Назаренко И. Д. Общественно-политические, философские и атеистические взгляды Т. Г. Шевченко. – М., 1961.

Нестеренко О. О. Розвиток промисловості на Україні. – К., 1959.-Ч. І.

Нечкина М. В. Движение декабристов. – М., 1955. – Т. 1 – 2.

Нечкина М. В. День 14 декабря 1825 года. – М., 1985.

«Руська трійця» в історії суспільно-політичного руху і культури України. – К., 1987.

Петраш О. «Руська трійця». – К., 1986.

Сергієчко Г. Т. Г. Шевченко і Кирило-Мефодіївське товариство. – К., 1983.

Сергієчко Г. Я. Декабристи та їх революційні традиції на Україні. – К., 1975.

Сергієчко Г. Я. Суспільно-політичний рух на Україні після повстання декабристів. – К., 1971.

Сергієчко Г. Я., Сергієчко Є. С. Київський університет і Т. Г. Шевченко. – К., 1984.

Слабеев І. С. З історії первісного нагромадження капіталу на Україні (Чумацький промисел і його роль у суспільно-економічному розвитку України ХVІІІ – першої половини ХІХ ст.). – К., 1964.

Стеблій Ф. І. Боротьба селян Східної Галичини проти феодального гніту в першій половині ХІХ ст. – К., 1961.

Стеблій Ф. І. Революція 1848 – 1849 рр. у Європі і Україні. – К., 1973.

Степовик Д. В. Українське мистецтво першої половини ХІХ ст. – К., 1982.

Шаблюовский Е. С. Т. Г. Шевченко и русские революционные демократы. 1858 – 1861. – М., 1962.

Шевченко Ф. П. Лук'ян Кобилиця. З історії антифеодальної боротьби селянства Буковини в першій половині XIX ст. – К., 1958.

Шип Н. А. Интеллигенция на Украине (XIX в.). Историко-социологический очерк. – К., 1990.

Шульга І. Г. Соціально-економічні відносини і класова боротьба на Закарпатті в кінці XVIII – першій половині XIX ст. – Львів, 1965.

Ястребов Ф. А. Революционные демократы на Украине. Вторая половина 50-х – начало 60-х годов XIX ст. – К., 1960.

Тема 13 – 14

Алчевський І. Спогади. Матеріали. Листування. – К., 1980.

Ассонова Н. Т. Соціалістичні погляди українських революціонерів-демократів (кінець XIX – початок XX ст.). – К., 1977.

Басс І., Каспрук А. Іван Франко. Життєвий і творчий шлях. – К., 1983.

Безхутрий М. М. Сергій Васильківський. – К., 1979.

Борисенко В. Й. Боротьба демократичних сил за народну освіту на Україні в 60 – 90-х роках XIX ст. – К., 1980.

Волощенко А. К. Нариси з історії суспільно-політичного руху на Україні в 70-х – на початку 80-х років XIX ст. – К., 1974.

Говдя П. Українське мистецтво другої половини XIX – початку XX століття. – К., 1964.

Грабовський Павло. Документи, спогади, дослідження. – К., 1965.

Гуржій І. О. Україна в системі всеросійського ринку 60 – 90-х років XIX ст. – К., 1968.

Гуслистий К. Г. До питання про утворення української нації. – К., 1967.

Дебагорий-Мокриєвич В. Воспоминания. – Спб., 1906.

Демченко Е. П. Политическая графика в печати Украины 1905 – 1907 гг. – К., 1981.

Дерев'янкін Т. І. Промисловий переворот на Україні: Питання теорії та історії. – К., 1975.

Дурилин С. Н. Мария Заньковецкая. 1854 – 1934. – К., 1982.

Єщенко Ф. О. Південноросійський союз робітників. – Харків, 1971.

Жилянська Л. В. Революційне народництво 70-х – початку 80-х років XIX ст. – К., 1959.

Жученко В. С. Соціально-економічна програма революційного народництва на Україні. – К., 1969.

Избранные общественно-политические и философские произведения украинских революционных демократов XIX века. – М., 1955.

Интенберг Б. Южнороссийский союз рабочих. Возникновение и деятельность. – М., 1974.

Івашенко З. Микола Кибальчич. – К., 1962.

Катренко А. Н. В борьбе за пробуждение народной революции: Из истории революционно-демократического движения на Украине в 80-х – начале 90-х гг. XIX в. – К., 1988.

Кизченко В. И. Первая русская революция и культурный прогресс на Украине. – К., 1984.

Кирчів Р. Ф. Етнографічно-фольклористична діяльність «Руської трійці». – К., 1990.

Корнійчук Л. Я. Суспільно-економічна думка на Україні в 70-х роках XIX ст. – К., 1971.

Костенко Л. Леся Українка. Художньо-документальна біографія. – К., 1985.

Коцюбинський М. М. як громадський діяч. Документи. Матеріали. – К., 1978.

Кравець М. М. Селянство Східної Галичини і Північної Буковини у другій половині XIX ст. – Львів, 1964.

Лещенко М. Н. Класова боротьба в українському селі в епоху домонополістичного капіталізму. – К., 1970.

Лещенко Н. Н. Крестьянское движение на Украине в связи с проведением реформы 1861 года (60-е годы XIX ст.). – К., 1959.

Лось Ф. Е. Формирование рабочего класса на Украине и его революционная борьба в конце XIX и в начале XX вв. (конец XIX в. – 1904 г.). – К., 1955.

Макаєв В. Робітничий клас Галичини в останній третині XIX ст. – Львів, 1968.

Марахов Г. Андрій Красовський – борець проти кріпосництва і самодержавства. – К., 1961.

Марахов Г. И. Польское восстание 1863 г. на Правобережной Украине. – К., 1967.

Несторенко А. А. Очерки истории промышленности и положения пролетариата Украины в конце XIX – начале XX в. – М., 1954.

Несторенко О. О. Розвиток промисловості на Україні. – К., 1962. – Ч. 2.

Общественно-политическое движение на Украине в 1856 – 1862 гг.: Сб. документов. – К., 1963.

Отмена крепостного права на Украине. Сб. документов и материалов. – К., 1961.

Парасунько О. А. Положение и борьба рабочего класса Украины. (60 – 90-е годы XIX ст.) – К., 1963.

Першина З. В. Очерки истории революционного движения на Юге Украины. – К., 1975.

Пинчук Ю. А. Исторические взгляды Н. И. Костомарова: Критический очерк. – К., 1984.

Погрібний А. Борис Грінченко. – К., 1988.

Пойда Д. И. Крестьянское движение на Правобережной Украине в пореформенный период (1866 – 1900 гг.). Днепропетровск, 1960.

Попов М. Р. Записки землевольца. – М., 1933.

Рабочее движение в XIX веке. Сб. документов и материалов. – М., 1950.

Революционное народничество 70-х годов XIX века. Сб. документов и материалов: В 2-х т. – М., 1964 – 1965. – Т. 2.

Робітничий рух на Україні (1885 – 1894). Зб. документів і матеріалів. – К., 1990.

Робітничий рух на Україні: Становище та боротьба робітничого класу. 1861 – 1884. Зб. документів і матеріалів. – К., 1986.

Рудько М. П. Революційні народники на Україні (70-ті роки XIX ст.). – К., 1973.

Сарбей В. Г. Историчні погляди О. М. Лазаревського. – К., 1961.

Свежинський П. В. Аграрні відносини на Західній Україні в кінці XIX – на початку XX ст. – Львів, 1966.

Скакун О. Ф. Политическая и правовая мысль на Украине (1861 – 1917). – Харьков, 1987.

Спогади про М. Коцюбинського. – К., 1989.

Товстуха Є. Микола Лисенко. Оповіді про композитора. – К., 1988.

Трусович С. М. Суспільно-політичний рух у Східній Галичині в 50 – 70-х роках XIX ст. – К., 1978.

Українка Леся. Документи і матеріали. 1871 – 1970. – К., 1971.

Франко Іван. Документи і матеріали. 1856 – 1965. – К., 1966.

Фроленко М. Ф. Записки семидесятника. – М., 1927.

Фролкін М. М. Паризька комуна і Україна. – К., 1971.

Щербина П. Ф. Судебная реформа 1864 года на Правобережной Украине. – Львов, 1974.

Юрченко О. Г., Демченко М. В. Поширення марксизму і соціал-демократичні організації на Україні (80 – 90-ті роки XIX ст.). – К., 1983.

Яцевич Є. І. Становище робітничого класу Галичини в період капіталізму (1841 – 1900). – К., 1959.

Тема 15 – 16

Всеобщая стачка на юге России в 1903 г.: Сб. документов. – М., 1938.

Донбасс в революции 1905 – 1907 гг.: Сб. документов и материалов. – Сталино, 1957.

Крестьянское движение в Полтавской и Харьковской губерниях в 1902 году: Сб. документов. – Харьков, 1961.

Революция 1905 – 1907 гг. на Украине: Сб. документов и материалов: В 2 т. – К., 1955.

Рабочее движение на Украине в годы революционного подъема 1910 – 1914 гг. Сб. документов и материалов. – К., 1969.

Рабочее движение на Украине в период первой мировой империалистической войны. Июль 1914 – февраль 1917 гг.: Сб. документов и материалов. – К., 1966.

Робітничий рух на Україні в роки реакції (червень 1907 – жовтень 1910 рр.). Зб. документів і матеріалів. – К., 1965.

Астахов В. И., Кондуфор Ю. Ю. Революционные события 1905 – 1907 гг. в Харькове и губернии. – Харьков, 1975.

Дорошенко Д. Російська окупація Галичини 1914 – 1916 рр. – К., 1918.

Кізченко В. І. Культурно-освітній рівень робітничого класу України напередодні революції 1905 – 1907 рр. – К., 1972.

Кизченко В. И. Культурный облик пролетариата Украины в период империализма. – К., 1990.

Кизченко В. И. Первая российская революция и культурный процесс на Украине. – К., 1984.

Кирьянов Ю. И. Рабочие Юга России. 1914 – февраль 1917 гг. – М., 1971.

Компанієць І. І. Становище і боротьба трудящих мас Галичини, Буковини та Закарпаття на початку ХХ ст. (1900 – 1919 рр.). – К., 1960.

Кошик А. К. Рабочее движение на Украине в годы первой мировой войны и февральской революции. – К., 1976.

Кравець М. М. Іван Франко – історик України. – Львів, 1971.

Кравченко В. В. Д. И. Багалеи: Научная и общественно-политическая деятельность. – Харьков, 1990.

Кулінич І. М. Україна в загарбницьких планах німецького імперіалізму (1900 – 1914 рр.). – К., 1983.

Лавров П. Рабочее движение на Украине в период нового революционного подъема 1910 – 1914 гг. – К., 1966.

Лавров Ю. П. Метарурги України в авангарді революційної боротьби (1895 – 1904). – К., 1970.

Лещенко М. Н. Класова боротьба в українському селі на початку ХХ століття. – К., 1978.

Лещенко М. Н. Українське село в революції 1905 – 1907 рр. – К., 1987.

Лось Ф. Є. Революція 1905 – 1907 років на Україні. – К., 1985.

Мазурок О. С. Города западноукраинских земель эпохи империализма: социально-экономический аспект. – Львов, 1990.

Марков П. Г. Ефименко А. Я. – историк Украины. – К., 1986.

Макарчук С. А. Этносоциальное развитие и национальные отношения на западноукраинских землях в период империализма. – Львов, 1983.

Овсієнко О. Ф. Крах зубатовщини на Україні. – К., 1987.

Рева І. М. Селянський рух на Лівобережній Україні. 1905 – 1907 рр. – К., 1984.

Прийменко А. И. Легальные организации рабочих Юга России в период империализма. – К., 1977.

Революційна боротьба трудящих України в 1905 – 1907 рр. – К., 1980.

Сарбей В. Г. Очерки по методологии истории Украины (период капитализма). – К., 1989.

Спицький В. Є. Назрівання революційної кризи на Україні в 1901 – 1904 рр. – К., 1978.

Хроника революционного рабочего движения на Украине (1901 – 1917). – К., 1987.

Шлепаков А. М. Українська трудова еміграція в США і Канаді (кінець XIX – початок XX ст.). – К., 1980.

Шморгун П. Ради робітничих депутатів на Україні в 1905 р. – К., 1985.

Щербина Й. Т. Робітничий клас України та його революційна боротьба в 1914 – 1917 рр. – К., 1988.

Тема 17

Великая Октябрьская социалистическая революция на Украине: Сб. документов и материалов: В 3 т. – К., 1957.

Большевистские организации Украины в период подготовки и проведения Великой Октябрьской социалистической революции: Сб. документов и материалов. – К., 1957.

Большевистские организации Украины в период установления и укрепления Советской власти. Ноябрь 1917 г. – апрель 1918 г.: Сб. документов и материалов. – К., 1962.

Великая Октябрьская социалистическая революция на Украине. Хроника важнейших историко-партийных и революционных событий: В 2 ч. – К., 1977.

Конституційні акти України. 1917 – 1920. – К., 1992.

Конституція Української Народної Республіки // Республіканець. – 1992. – № 3.

Робітничий контроль і націоналізація промисловості на Україні. Березень 1917 р. – березень 1921 р.: Зб. документів і матеріалів. – К., 1957.

Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. – Т. 1. – К., 1996; Т. 2. – К., 1997.

1917 год на Киевщине: Хроника событий. – К., 1928.

Харьков и Харьковская губерния в Великой Октябрьской социалистической революции: Сб. документов и материалов. – Харків, 1957.

Антонов-Овсеенко В. А. Записки о гражданской войне. – М., 1924 – 1933. – Т. 1 – 4.

Бош Е. Б. Год борьбы. – К., 1990.

Верстюк В. Ф., Дзюба О. М., Репринцев В. Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення. Хронологічний довідник. – К., 1995.

- Верстюк В. Ф. Українська революція // Історія України. – К., 1997.
- Винниченко В. Відродження нації: У 3 ч. Репринтне відтворення видання 1920 року. – К.: Політвидав України, 1960.
- Грицак Я. Нариси історії України. Формування модерної української нації. ХІХ – ХХ ст. – К., 1996.
- Скрипник М. Начерк історії пролетарської революції на Україні. – Харків, 1923. – Ч. 1 – 3.
- Жовтень на Запоріжжі: Зб. спогадів. – Дніпропетровськ, 1969.
- Революция на Украине по мемуарам белых. – К., 1990.
- У дні Жовтня: Спогади учасників боротьби за Владу Рад на Україні. – К., 1987.
- Великий Жовтень і громадянська війна на Україні: Енцикл. довід. – К.: Вид-во УРЕ, 1987.
- Гамрецький Ю. І., Тимченко Ж. П., Щусь О. Й. Ради України в 1917 р. (липень – грудень 1917 р.). – К., 1974.
- Грищенко А. П. Робітничий клас України у Жовтневій революції. – К., 1975.
- Литвин В. Украина: политика, политики, власть. – К., 1997.
- Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР. – Львів, 1995.
- Литвин М. Н., Науменко К. Є. Історія галицького стрілецтва. – Львів, 1990.
- Мороз В. Історія України ХХ ст. – Тернопіль, 1992.
- Реснт О. Українська революція. – К., 1996.
- Романчик О. Ультиматум: Хроніка одного конфлікту між Раднаркомом РРФСР і Центральною Радою. – К., 1990.
- Українська державність у ХХ ст. – К., 1996.
- Яневський Д. Б. Українська Центральна Рада: перші кроки національної державності (березень – листопад 1917 р.). – К., 1990.

Тема 18

- Гражданская война на Украине. 1918 – 1920. Сб. документов и материалов: В 3-х т., 4 кн., 1967.
- Героическое подполье. В тылу деникинской армии. – М., 1975.
- Конституційні акти України. 1917 – 1920. – К., 1992.
- Фрунзе М. В. Избранные произведения. – М.: Воениздат, 1957.
- Шлихтер А. Г. Аграрный вопрос и продовольственная политика в первые годы Советской власти. – М.: Наука, 1975.
- Верстюк В. Ф. Махновщина. Селянський повстанський рух на Україні (1918 – 1921). – К., 1992.
- Винниченко В. Відродження нації. Ч. II і III. – К., 1920.

Виноградская С. П., Рогожин А. И. Всеукраинский Центральный Исполнительный Комитет Советов в первые годы Советской власти. – Харьков, 1977.

Волковинський В. Нестор Махно. Легенди і реальність. – К., 1994.

Ганжа І. Х. Перші колективні господарства на Україні (1917 – 1920 рр.). – К., 1960.

Дубинский И. В., Шевчук Г. М. Красное казачество. – К., 1977.

Золотоверхий І. Д. Становлення української радянської культури (1917 – 1920 рр.). – К., 1961.

История гражданской войны в СССР: В 5 т. – М., 1939 – 1960.

Кондуфор Ю. Ю. Укрепление союза рабочего класса и крестьянства на Украине в период гражданской войны (в ходе проведения продовольственной политики 1918 – 1920 гг.). – К., 1964.

Ксензенко Н. И. Революционные аграрные преобразования на Украине (дек. 1919 – март 1921 гг.). – Харьков, 1980.

Лях Р. Д. Розв'язання аграрного питання на Україні (1917 – 1923 рр.). – Донецьк, 1975.

Малик Я. Впровадження радянського режиму в українському селі (1919 – 1920). – Львів, 1996.

Малик Я. Тоталітаризм в українському селі. Перша спроба впровадження. – Львів, 1996.

Нестор Иванович Махно: воспоминания, материалы и документы. – К., 1991.

Петлюра Симон. Статті, листи, документи. – К., 1997.

Реент А. П. Рабочий класс Советской Украины на завершающем этапе гражданской войны (1920 г.). – К., 1984.

Рибалка І. К. Аграрні перетворення на Україні в період громадянської війни (1919 р.). – Харків, 1967.

Скляренко Є. М. Робітничий клас України в роки громадянської війни (1918 – 1920 рр.). – К., 1966.

Супруненко М. И. Очерки истории гражданской войны и иностранной военной интервенции на Украине (1918 – 1920). – М., 1986.

Українська РСР в період громадянської війни. 1917 – 1920 рр.: У 3-х т. – К., 1967 – 1970.

Хміль І. С. З прапором миру крізь полум'я війни. Дипломатична діяльність Української РСР (1917 – 1920). – К., 1982.

Тема 19

Голод 1921 – 1923 років в Україні. Зб. документів і матеріалів. – К., 1996.

Комітет незаможних селян України (1920 – 1933). Зб. документів і матеріалів. – К., 1963.

Промышленность и рабочий класс Украинской ССР в период восстановления народного хозяйства (1921 – 1925 гг.). Сб. документов и материалов. – К., 1964.

Білас І. Репресивно-каральна система в Україні. 1917 – 1953. Кн. 1, 2. – К., 1994.

Белый П. Ф. Содружество Украинской ССР и РСФСР с другими братскими республиками и восстановлении народного хозяйства (1921 – 1925). – К., 1976.

Верстюк В. Ф., Дзюба О. М., Репринцев В. Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодні. Хронологічний довідник. – К., 1995.

Даниленко В., Касьянов Г., Кульчицький С. Сталінізм на Україні (20 – 30-ті роки). – К., 1991.

Дибенко Г. Д. Рабочий класс Украины в годы восстановления народного хозяйства. – К., 1962.

Кульчицький С. В. УРСР в умовах утвердження тоталітарного ладу // Історія України. – К., 1997.

Кульчицький С. Комунізм в Україні: перше десятиріччя. (1919 – 1928). – К., 1996.

Кульчицький С. Ціна «великого перелому». – К., 1991.

Лях С. Р. Наймана праця в сільському господарстві України в умовах непу (1917 – 1929). – К., 1990.

Шевчук Г. М. Культурне будівництво на Україні у 1921 – 1925 рр. – К., 1963.

Шиян К. К. Боротьба робітничого класу України за відбудову промисловості (1921 – 1925 рр.). – К., 1959.

Тема 20 – 21

Історія колективізації сільського господарства Української РСР. Зб. документів і матеріалів: У 3-х т. – К., 1963 – 1971.

Промышленность и рабочий класс Украинской ССР в период построения фундамента социалистической экономики (1926 – 1932 гг.): Сб. документов и материалов. – К., 1966.

Промышленность и рабочий класс Украинской ССР. 1933 – 1941: Сб. документов и материалов: В 2 ч. – Ч. 1. Промышленность и рабочий класс Украинской ССР в период завершения социалистической реконструкции народного хозяйства. Победа социализма в СССР (1933 – 1937 гг.). – К., 1977.

Промышленность и рабочий класс Украинской ССР. 1937 – 1941: Сб. документов и материалов: В 2 ч. – Ч. 2. Промышленность и рабочий класс Украинской ССР в период упрочения и дальнейшего развития социалистического общества. (1938 – июнь 1941 гг.). – К., 1977.

Боротьба за возз'єднання Західної України з Українською РСР. 1917 – 1939: Зб. документів. – К., 1979.

Боротьба трудящих Буковини за соціальне і національне визволення і возз'єднання з Українською РСР. 1917 – 1940: Документи і матеріали. – Чернівці, 1958.

Возз'єднання українського народу в єдиній Українській Радянській державі: Зб. документів і матеріалів. – К., 1949.

Бегеш М. Карпатська Україна (1938 – 1939). – Ужгород, 1993.

Від Жовтня до Вересня. – Ужгород, 1990.

Голод 1932 – 1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів. – К., 1990.

Гудзенко П. П., Кульчицький С. В., Шаталін Є. П. Трудові почини робітничого класу 1921 – 1937 (на матеріалах УРСР). – К., 1980.

Даниленко В. М., Касьянов Г. В., Кульчицький С. В. Сталінізм на Україні: 20 – 30-ті роки. – К., 1991.

Довгопол В. М. Робітничий клас України в роки соціалістичної індустріалізації (1926 – 1929 рр.). – Харків, 1971.

Жулинський М. Із забуття – в безсмертя (Сторінки призабутої спадщини). – К., 1990.

Касьянов Г. Українська інтелігенція. Соціально-політичний портрет. – К., 1993.

Конквест Р. Жнива скорботи. Радянська колективізація і голодомор. – К., 1993.

Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939). – Івано-Франківськ, 1993.

Кульчицький С. В. Внутренние ресурсы социалистической индустриализации СССР (1926 – 1937 гг.). – К., 1979.

Кульчицький С. В. Ціна «великого перелому». – К., 1991.

Лихолобова З. Г. Рабочие Донбасса в годы первых пятилеток (1928 – 1937). – Донецк, 1973.

Нариси з історії Закарпаття. – Т. 1 – 2. – Ужгород, 1993; 1995.

Рубльов О. С., Черченко Ю. А. Сталінщина й доля західноукраїнської інтелігенції 20 – 50-і рр. XX ст. – К., 1994.

Симоненко Р. Г. Револуційно-визвольний рух на західноукраїнських землях // Історія України. – К., 1997.

Шаповал Ю. Україна 20 – 50 років: сторінки ненаписаної історії. – К., 1993.

Ярош Б. О. Тоталітарний режим на західноукраїнських землях. 30 – 50-ті роки XX ст. – Луцьк, 1995.

Тема 22

Боевое братство народов СССР. Дружба и массовый героизм народов СССР в боях за Советскую Украину в Великой Отечественной войне. Документы и материалы. – К., 1984.

Киевщина в годы Великой Отечественной войны. 1941 – 1945. Сб. документов. – К., 1963.

Листівки партійного підпілля і партизанських загонів України у роки Великої Вітчизняної війни. – К., 1969.

Луганщина в годы Великой Отечественной войны (1941 – 1945 гг.): Сб. документов и материалов. – Донецк, 1969.

Львівщина у Великій Вітчизняній війні (1941 – 1945 рр.): Зб. документів і матеріалів. – Львів, 1968.

Німецько-фашистський окупаційний режим на Україні: Зб. документів і матеріалів. – К., 1963.

Огненные годы: Документы и материалы об участии комсомола в Великой Отечественной войне. 2-е изд. – М., 1971.

Одесская область в Великой Отечественной войне 1941 – 1954 гг.: Документы и материалы. – Одесса, 1970.

Советская Украина в годы Великой Отечественной войны 1941 – 1954: Документы и материалы: В 3 т. – К., 1980.

Харьковщина в годы Великой Отечественной войны (июнь 1941 – 1943): Сб. документов и материалов. – Харьков, 1965.

Черниговщина в период Великой Отечественной войны (1941 – 1945 гг.). – К., 1978.

Україна у другій світовій війні у документах. – Львів, 1997.

Баграмян И. Х. Так начиналась война. – К., 1975.

Базима Г. Я. Слідами великого рейду. – К., 1959.

Вершигора П. П. Люди з чистою совістю. – К., 1974.

Волкогонов Д. А. Тріумф і трагедія. – Т. 1 – 2. – К., 1989, 1990.

Грімстед К. П., Боряк Г. Доля Українських культурних цінностей під час другої світової війни: винищення архівів, бібліотек, музеїв. – Львів, 1992.

Жуков Г. К. Воспоминания и размышления. – 2-е изд.: В 2 т. – М., 1974.

Клоков В. И. Ковельский узел. – К., 1981.

Коваль М. В. Україна: 1939 – 1945. Маловідомі і непрочитані сторінки історії. – К., 1995.

Ковпак С. А. Від Путивля до Карпат. – К., 1979.

Конев И. С. Записки командующего фронтом. 1943 – 1944. – М., 1972.

Косик В. Україна і Німеччина в Другій світовій війні. – Парж; Нью-Йорк; Львів, 1993.

Медведев Д. М. Сильні духом. – К., 1975.

Мірчук П. Українська Повстанська Армія. 1942 – 1952 рр. – Львів, 1991.

- Наумов М. Западный рейд: Дневник партизанского командира. – К., 1980.
- Наумов М. И. Степной рейд. – К., 1968.
- Сабуров О. М. Відвойована весна. – К., 1980.
- Строкач Т. А. Наш позивний – Свобода. – К., 1975.
- Федоров О. Ф. Підпільний обком діє. – К., 1976.
- Чуйков В. И. В боях за Украину. – К., 1972.
- Бегма В. А., Кизя Л. С. Шляхи нескорених. – К., 1965.
- Борьба трудящихся западных областей УРСР проти фашистских захватчиков в годы Великой Отечественной войны Советского Союза. – К., 1984.
- Бречак І. М., Клоков В. І., Русак А. В. Під прапором інтернаціоналізму / Зарубіжні антифашисти в партизанській боротьбі на Україні 1941 – 1944 рр. – К., 1970.
- Клоков В. И. Всенародная борьба в тылу немецко-фашистских оккупантов на Украине 1941 – 1944. Историографический очерк. – К., 1978.
- Клоков В. И. Действия партизан Украины на железнодорожных коммуникациях в тылу фашистских войск. – К., 1984.
- Клюєнко Д. М. В боях за визволення України. – К., 1984.
- Коваль М. В. Друга світова війна // Історія України. – К., 1997.
- Коваль М. В. Плечом к плечу в борьбе против фашизма (ратное и трудовое сотрудничество украинского народа с братскими народами СССР). – К., 1980.
- Курас И. Ф., Кентий А. В. Штаб непокорённых: Украинский штаб партизанского движения в годы Великой Отечественной войны. – К., 1988.
- Кучер В. І. Бойова діяльність антифашистського підпілля на Україні 1941 – 1944. – К., 1983.
- Кучер В. І. Партизанські краї і зони на Україні в роки Великої Вітчизняної війни (1941 – 1944). – К., 1974.
- Роєнко В. Друга світова війна. 1939 – 1945 рр. – К., 1994.
- Трофимович В. Україна в роки другої світової війни (1939 – 1945). – Львів, 1995.
- Украинская ССР в Великой Отечественной войне Советского Союза 1941 – 1945 гг.: В 3-х т. – К., 1975.
- Украинская ССР в Великой Отечественной войне Советского Союза: Хроника событий. – К., 1985.
- Шагуляк М. Н. Украина в экспансионистских планах германского фашизма (1933 – 1939). – К., 1985.
- Ширер И. Взлёт и падение Третьего рейха. Кн. 1 – 2. – М., 1991.

Тема 23 – 24

- Голод в Україні 1946 – 1947. Документи і матеріали. – К., 1996.
- Досягнення Радянської України за сорок років: Статистичний збірник. – К., 1957.
- Народне господарство Української РСР: Статистичний щорічник. 1957 р. – К., 1958.
- Народне господарство Української РСР: Статистичний збірник. – К., 1957.
- Промышленность и рабочий класс Украинской ССР (1946 – 1950 гг.): Сб. документов и материалов. – К., 1980.
- Промышленность и рабочий класс Украинской ССР (1951 – 1958 гг.): Сб. документов и материалов. – К., 1984.
- Промышленность и рабочий класс Украинской ССР (1959 – 1965 гг.): Сб. документов. – К., 1987.
- Українська РСР на міжнародній арені: Зб. документів і матеріалів 1944 – 1961. – К., 1963.
- Баран В. Україна після Сталіна: нарис історії 1953 – 1985 рр. – Львів, 1992.
- Баран В. Україна 1950 – 1960-х рр.: Еволюція тоталітарної системи. – К., 1996.
- Воронов І., Пилявець Ю. Голод 1946 – 1947 рр. – К., 1991.
- Іваницький М. М. У боротьбі за мир, міжнародне співробітництво (Українська РСР у міжнародних відносинах у період з 1950 по 1958 рр.). – К., 1963.
- Касьянов Г. В. Наростання системної кризи тоталітарного ладу // Історія України. – К., 1997.
- Кудлай О. С. Робітничий клас Української РСР в боротьбі за відбудову і розвиток промисловості в післявоєнний період (1945 – 1950). – К., 1965.
- Лещенко Л. О. Україна на міжнародній арені (1945 – 1949). – К., 1969.
- Митюков А. Г. Рабочий класс Украины в борьбе за развитие промышленности (1956 – 1961 гг.). – К., 1965.
- Романцов В. О. Робітничий клас Української РСР (1946 – 1970). – К., 1972.
- Рубльов О. С., Черненко Ю. А. Сталінщина й доля західноукраїнської інтелігенції. 20 – 50-ті роки ХХ ст. – К., 1994.
- Санцевич А. В. Українська радянська історіографія (1945 – 1970). – К., 1984.
- Сверстюк Є. Блудні сини України. – К., 1993.
- Хворостяний І. М. За мир без озуба: Участие УССР в борьбе СССР в ООН за разоружение. 1945 – 1987 гг. – К., 1988.
- Шаповал Ю. Л. Повоєнне десятиріччя // Історія України. – К., 1997.

Шепета М. Т. Інтернаціональні зв'язки робітничого класу України (1951 – 1958 рр.). – Чернівці, 1972.

Шип Н. А. Интеллигенция на Украине (XX ст.). Историко-социологический очерк. – К., 1991.

Тема 25 – 27

Акт проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради Української РСР «Про проголошення незалежності України» // Рад. Україна. – 1991. 31 серп.

Декларація про державний суверенітет України: Прийнята Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 року // Україна. – 1990. № 31.

Итоги Всесоюзной переписи населения 1959 года. Украинская ССР. – М., 1963.

Итоги Всесоюзной переписи населения 1970 г.: В 7 т. – М., 1972 – 1974.

Народне господарство Української РСР в 1965 році: Стат. щорічник. – К., 1966.

Народне господарство Української РСР в 1970 році: Статистичний щорічник. – К., 1971.

Народне господарство Української РСР в 1975 році: Статистичний щорічник. – К., 1976.

Народне господарство Української РСР в 1979 році: Статистичний щорічник. – К., 1980.

Сільське господарство УРСР. Статистичний збірник. – К., 1970.

Суспільно-політичний розвиток західних областей УРСР. 1939 – 1989. 3б. документів і матеріалів. – К., 1989.

Україна багатопартійна: Програмні документи нових партій. – К., 1991.

Україна за п'ятдесят років (1917 – 1967). Статистичний довідник. – К., 1967.

Українська РСР на міжнародній арені: 3б. документів і матеріалів. – К., 1962 – 1970 рр. – К., 1977.

Алексеев Ю. М. Кульчицький С. В., Слісаренко А. Г. Україна на зламі історичних епох (Державотворчий процес 1985 – 1999 рр.). – К., 2000

Білоус А. О. Політичні об'єднання України. – К., 1993.

Бойко О. Україна 1991 – 1995 рр. – К., 1996.

Вівчарик М. Етнополітичні аспекти українського, державотворення // Розбудова держави. – 1994. № 5.

Воробйов О. І. Українська РСР на міжнародній арені. – К., 1970.

Каменський А. Організаційні політичні структури в Україні // Розбудова держави. 1994. № 1.

Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960 – 1980-х років. – К., 1995.

- Кульчицький С. В. Утвердження незалежної України // Історія України. – К., 1997.
- Литвин В. М. Політична арена України. Дійові особи та виконавці. – К., 1994.
- Маринович М. Спокутування комунізму. – Дрогобич, 1993.
- Марочко В. І. Українська селянська кооперація. Історико-теоретичний аспект (1861 – 1929 рр.). – К., 1995.
- «Оранжевая» революция. Версия, хроника, документы / Составитель М. Погребинский. – К., 2005.
- Панченко П. П. Развитие сельского хозяйства Украинской ССР. 1959 – 1980. – К., 1980.
- Панченко П. П., Чипко В. С. Украинское село на путях научно-технического прогресса: Достижения и просчеты (60 – 80-е годы). – К., 1989.
- Развитие социально-классовой структуры населения Украинской ССР (60 – 80-е годы). – К., 1988.
- Плохій С. Державна церква в Україні: ідеї, моделі, реалії / Сучасність. – 1995. – Ч. 6 – 7.
- Половець В. М. Кооперативний рух в Лівобережній Україні (1861 – 1917 рр.). – Чернігів, 1996.
- Половець В. М. Історія кооперації Лівобережної України (1861 – 1917 рр.). – Чернігів: Просвіта, 2002.
- Поповкін В. Сучасна катастрофа української економіки (Витоки і шляхи подолання) // Сучасність. – 1993. – Ч. 9.
- Рудниченко А. Робітничий рух і навколо нього // Сучасність. – 1994. – Ч. 2.
- Семиволос В. Україна посттоталітарна: шляхи розвитку // Сучасність. – 1993. – Ч. 6.
- Сорос Д. Утвердження демократії. – К., 1994.
- Субтельний О. Розпад імперії та утворення національних держав: випадок України // Сучасність. – 1994. Ч. 12.
- Терещенко Ю. Україна і європейський світ. – К., 1996.
- Толочко П. П. Від Русі до України. – К., 1997.
- Шморгун О. О. Україна: шлях відродження: Економіка, політика, культура. – К., 1994.
- Юхновський І. Україна – незалежна держава. – Львів, 1994.
- Яневський Д. Хроніка «помаранчевої» революції. – Харків, 2005.

Навчально-методичний посібник

ПОЛОВЕЦЬ Володимир Михайлович

Історія України

Відповідальний редактор – доктор історичних наук, професор М. Бушин

Технічний редактор О. О. Мисюра

П 99 Історія України: навчальна програма для гуманітарних і природничих факультетів Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. – Чернігів, Чернігівський державний педагогічний університет, 2008. – 63 с.

ББК 63.3 (47 Укр)
УДК 32

Підписано до друку 10.09.2008 р. Формат 84x108 1/16. Друк на різнографі. Ум. друк, арк. 3. Наклад 300 прим. Зам. № 45. Редакційно-видавничий відділ ЧДПУ імені Т. Г. Шевченка. 14000, м. Чернігів, вул. Гетьмана Полуботка 53, к. 208. E-mail: chgru@mail.cn.ua.